

wijk wijzer

SCHOOLWERF

Rapportage Participatief Onderzoek naar
Erfgoedattributen in Schoolwerf, Almere Haven

WijkWijzer

Rapportage Participatief Onderzoek naar Erfgoedattributen in Schoolwerf, Almere Haven

Deze publicatie is onderdeel van het onderzoeksproject 'Cowaardenen door Digitaal Participeren', uitgevoerd door afdeling Heritage & Architecture van Faculteit Bouwkunde, TU Delft met subsidie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, in kader van het Faro uitvoeringsprogramma. Betrokken onderzoekers zijn: Rienje Veenhof en Lidwine Spoormans.

Tekst: Rienje Veenhof

Redactie: Lidwine Spoormans

Lay-out en webdesign: Laura Spoelstra

Afbeelding op de omslag: Victorien Koningsberger

©TU Delft, 2025

Inhoud

1. Introductie.....	4
2. Onderzoeksmethode.....	7
3. Respondenten.....	11
4. Schoolwerf – De buurt.....	13
5. Het hofje – Collectieve ruimte.....	18
6. Entree – Drempelzone.....	21
7. De woning – Gebruikersperspectief.....	24
8. Materialen – Materiaalgebruik en details.....	27
9. Gelabelde antwoorden per attribuutcategorie.....	30
10. Veel voorkomende steekwoorden.....	36
11. Vergelijken van locals en professionals.....	37
12. Synthese.....	38
Literatuur.....	42
Bijlagen.....	43

1. Introductie

Schoolwerf heeft historische waarde voor Almere en het Nederlandse erfgoed in het algemeen. Het is het eerst gebouwde deel van de wijk De Werven in Almere-Haven, het oudste deel van Almere. Het is ook een schoolvoorbeeld van een zogenaamde bloemkoolwijk en van structuralistische architectuur van de Nederlandse Forum-beweging. Dit rapport beschrijft de resultaten van participatief onderzoek m.b.v. de WijkWijzer in Schoolwerf. De WijkWijzer is een wandel-enquête en is opgesteld en verspreid door de TU Delft en de gemeente Almere. Het doel van de enquête is om de erfgoedattributen van Schoolwerf te documenteren en evalueren, gezien door de ogen van diverse gebruikers, zoals bewoners, bezoekers en erfgoed- en woningprofessionals. Terwijl erfgoedonderzoek traditioneel vaak gericht is op monumentale gebouwen en historische kenmerken, richt dit onderzoek zich juist op alledaags en jong erfgoed en de veelheid aan kwaliteiten die daarbij horen. Inzicht in hoe bewoners en andere belanghebbenden de kenmerkende aspecten van hun wijk beschouwen, is essentieel voor het herkennen, begrijpen en vastleggen van de erfgoedwaarde en om deze attributen te beschermen in de toekomst.

Dit rapport is als volgt opgebouwd. Sectie 2 licht de gevolgde onderzoeksmethode toe. Sectie 3 beschrijft het aantal respondenten en hun rollen. In secties 4 t/m 8 presenteren we de resultaten van de gesloten en open vragen van de WijkWijzer op vijf schaalniveaus: de wijk, het hofje, de entree, de woning en de materialen. De methode en resultaten van analyse met het natural language model worden besproken in sectie 9, gevolgd door een analyse van veel voorkomende woorden in de open antwoorden in sectie 10. In sectie 11 worden de resultaten van lokale en professionele respondenten met elkaar vergeleken. In sectie 12 volgt de synthese van het rapport met een bespreking van de drie belangrijkste ‘buurticonen van Schoolwerf’, gevolgd door een vergelijking tussen de oorspronkelijke ontwerp-ideeën van de architect en de huidige waardering van gebruikers.

Schoolwerf, De Werven, Almere-Haven

De wijk De Werven is rond 1975 gebouwd als de allereerste wijk van Almere-Haven, de eerste kern van de nieuwe stad Almere, in de Zuidelijke Flevopolder (zie Figuur 1.1). De huizen aan Schoolwerf 1-96 waren de vroegst voltooide woningen in het pas drooggelegde polderlandschap, dat destijds nog kaal en vrijwel leeg was (zie Figuur 1.2). Alleen de grachten, hoofdwegen en busbaan waren al aangelegd toen de eerste woningen werden gebouwd. Om beschutting te bieden tegen de wind die over de open vlaktes waaide, werd de eerste binnenplaats op een “introverte” manier ontworpen, met naar binnen gerichte woningen rondom een hofje. Later werden er “extravert” opgezette hofstructuren toegevoegd, waarbij de huizen juist naar buiten waren gericht. De wijk De Werven bestaat voornamelijk uit rijtjeshuizen, hoekwoningen en appartementen, waarvan de meeste (sociale) huurwoningen zijn. De huizen werden ontworpen door architect Joop van Stigt. In de jaren ‘70 zochten architecten naar een balans tussen het publieke leven en privacy, waarbij ze nadachten over plekken waar mensen elkaar konden ontmoeten of zich juist konden terugtrekken. De zogenaamde ‘drempelzone’ werd ontworpen als een geleidelijke overgang tussen privé- en openbare ruimtes. Met parkeerplekken, tuinen en bergingen werden de grenzen en het gebruik duidelijk gemaakt en werd de privacy van de woningen gegarandeerd (zie Figuur 1.3).

Figuur 1.1: Locatie van De Werven en het onderzoeksgebied Schoolwerf in Almere-Haven. Bron: Open Street Map contributors (2017), Centraal Bureau voor de Statistiek (2023). Kaart door auteur.

*Figuur 1.2: De bouw van De Werven (1975).
Bron: Het Nieuwe Instituutonderzoeksgebied
Schoolwerf in Almere-Haven.*

*Figuur 1.3: Oorspronkelijke 'open' voortuinen (1977).
Bron: Het Flevolands Archief*

Ook kwam er in die tijd meer aandacht voor de kwaliteit en diversiteit van de (sociale) woningbouw. Verschillende woningtypes werden gecombineerd om gemengde wijken te creëren die geschikt waren voor diverse huishoudens, waaronder gezinnen, senioren en alleenstaanden. Zo ook in Schoolwerf, waar zowel eengezinswoningen met tuinen als kleinere en grotere appartementen te vinden zijn.

De meeste huizen in Schoolwerf (met uitzondering van sommige hoekwoningen) hadden oorspronkelijk een keuken in het midden van de woning (zie Figuur 1.4). Tegenwoordig is een deel van deze keukens naar de voorkant van het huis verplaatst. Door de makkelijk aanpasbare indeling, bewust door Van Stigt zo ontworpen, is dit relatief makkelijk te verplaatsen. De ongebruikelijke indeling is kenmerkend voor plattegronden uit de jaren '70. Door (open) keukens op centrale plekken in de wonen te plaatsen, wilden architecten de isolatie van vrouwen in de keukens verminderen.

Door de naoorlogse woningnood bleef snelle en grootschalige bouw ook in de jaren '70 een prioriteit. Industriële productie, repetitie van types en elementen en slimme montagetechnieken waren manieren om tot een goedkope en snelle productie te komen. Schoolwerf kent een combinatie van repetitie en diversiteit van woningen, en zowel geprefabriceerde als traditionele bouwmethodes. Zo werden verschillende in de fabriek geproduceerde bouwelementen, zoals prefabbeton gevelelementen, polyester dakelementen, puien en kozijnen in elkaar gezet op de bouwplaats. Het prefabbeton is verborgen achter traditioneel gemetselde bakstenen gevels. De bruinrode kleur van de bakstenen en dakpannen is kenmerkend voor deze periode. Daarnaast zijn de houten delen als borstweringen, betonnen dorpels, bovenlichten en decoratief metselwerk kenmerkende details.

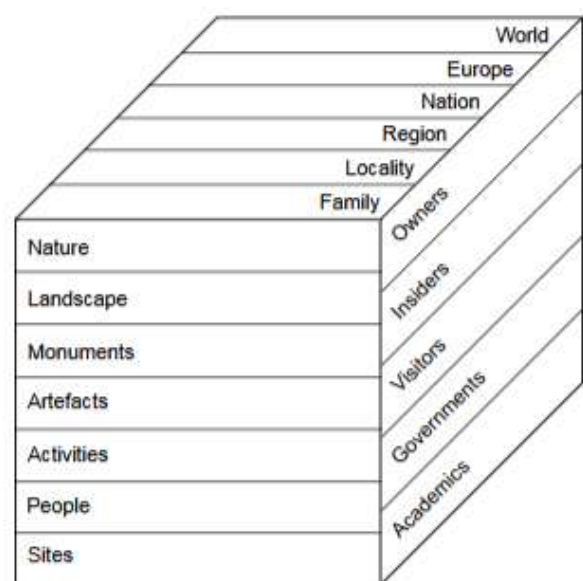
*Figuur 1.4: Interieur van een huis in Schoolwerf (1976).
Bron: Het Nieuwe Instituut.*

2. Onderzoeksmethode

Ontwerp en verspreiding

De WijkWijzer is ontworpen als een interactieve wandel-enquête, die deelnemers online invullen op een smartphone of PC. De deelnemers worden uitgenodigd om hun mening te delen over attributen die ze tegenkomen tijdens een wandeling door hun buurt. De WijkWijzer bestaat uit een vaste set vragen die in alle casestudies van het project van de TU Delft hetzelfde blijft, aangevuld met een beperkt aantal variabele vragen die kunnen worden afgestemd op de informatiebehoeften van de betrokken partners. In het geval van Schoolwerf heeft de gemeente Almere een vraag toegevoegd over de identiteit van de wijk. Screenshots van de enquête zijn te zien in Figuur 2.2. De WijkWijzer is ook te bekijken via wijkwijzer.tudelft.nl/app/schoolwerf.

Bij het ontwerp van de WijkWijzer is gebruik gemaakt van het concept van de 'heritage cube' van Howard (2003, zie Figuur 2.1). In deze conceptuele benadering van de waardering van erfgoed wordt onderscheid gemaakt tussen drie dimensies van erfgoed: stakeholders, attributen en schaalniveaus. De stakeholders omvatten de verschillende groepen mensen die in enige mate met de buurt te maken hebben. Dit kunnen bewoners zijn, maar ook bezoekers of erfgoed- en woonprofessionals. Om dit in kaart te brengen, worden respondenten gevraagd naar hun belangrijkste rol(len) met betrekking tot de case study. Dit onderscheid is belangrijk, omdat de blik van verschillende stakeholders op erfgoed wordt gemedieerd door hun rol, bijvoorbeeld door gebruikerservaring of door professionele kennis (Fairclough, 2009).

Figuur 2.1: De heritage cube van Howard.
Bron: Spoormans, 2023.

De attributen zijn de dingen die mensen opmerken en waarderen (of juist niet). Dit kunnen tastbare objecten zijn, zoals een dak of balkon, maar ook ontastbaar, zoals een herinnering. Samen met de reden waarom ze deze attributen waarderen (de waarde) vormt dit de erfgoedwaarde van het attribuut (Veldpaus, 2015). Attributen kunnen bestaan uit meerdere sub-attributen die naar hetzelfde concept verwijzen (het attribuut 'sfeer' kan bijv. bestaan uit sub-attributen 'gezellig', 'vredig' en 'beschat'). De overkoepelende attributen worden vervolgens weer ingedeeld in 10 attribuutcategorieën. Deze worden beschreven in de volgende sectie van dit hoofdstuk.

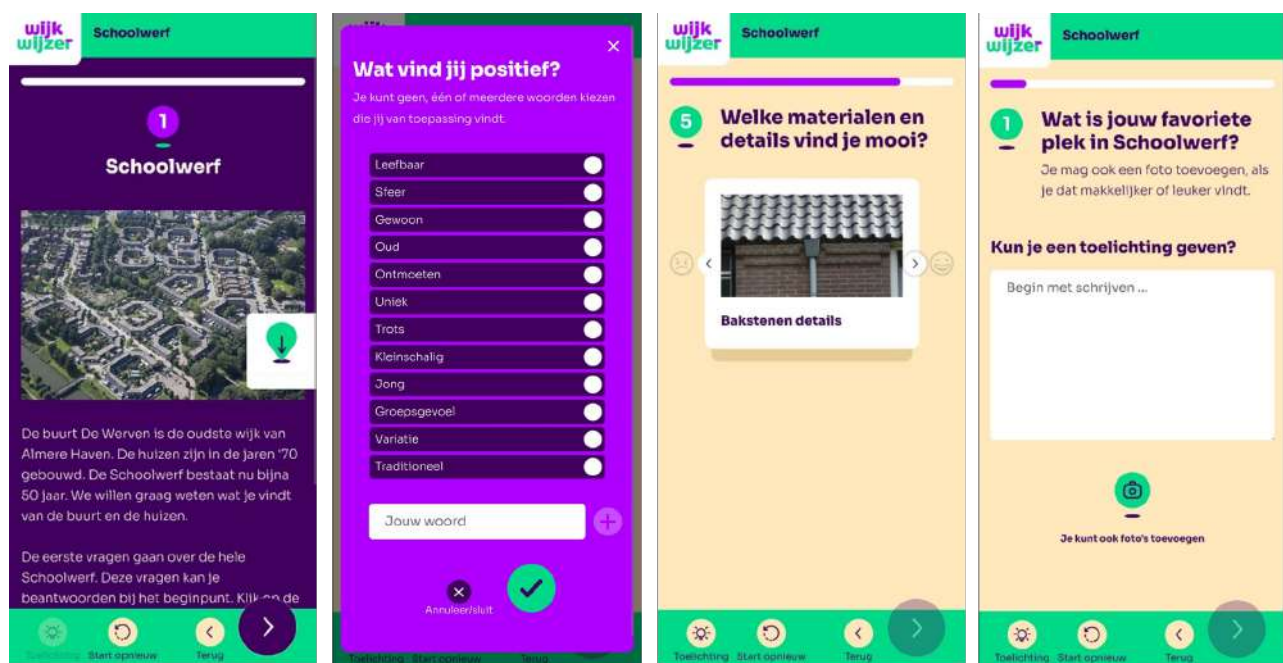
Het schaalniveau refereert naar de ruimtelijke schaal waarop een attribuut een rol speelt. Om dit in kaart te brengen zijn de vragen gegroepeerd in hoofdstukken op basis van schaalniveau, beginnend bij het schaalniveau van de hele buurt, steeds verder inzoomend tot het niveau van de materialen.

De WijkWijzer is een digitale survey, die onafhankelijk door respondenten (zonder bijzijn van de onderzoeker) wordt ingevuld. Er is voor deze vorm gekozen vanwege het gemak waarmee deze kan worden uitgebreid naar een groter aantal respondenten en andere contexten. Daarnaast biedt een digitale survey de mogelijkheid om een breed scala aan deelnemers te bereiken die vervolgens de vragenlijst op hun eigen tempo en op een voor hen geschikte tijd kunnen invullen (Rea & Parker, 2014).

Gebaseerd op ervaringen met eerdere survey technieken (Spoormans, 2023), zijn er enkele aanpassingen toegepast op de WijkWijzer, gebaseerd op het handboek van Rea & Parker (2014). Zo worden gesloten vragen, die men makkelijk en snel kan invullen, afgewisseld met open vragen, die meer tijd kosten om in te vullen. Deze gesloten vragen kunnen een 'swipe' vraag zijn (zie Figuur 2.2), waarbij de respondent kaartjes met foto's naar links (negatief) of rechts (positief) veegt. Daarnaast kan een gesloten vraag ook een optie-vraag zijn (zie Figuur 2.2), waarbij de respondent termen uit een lijst kan kiezen die het beste de kwaliteiten van de buurt of woning beschrijven. Deze kunnen in een lijst met positieve of negatieve kenmerken worden gezet. Hierbij kan de respondent ook eigen termen toevoegen, als hij of zij het gevoel heeft dat deze ontbreken in de lijst. Bij de open vragen is er ook de optie om foto's te verzenden, als de respondent dat fijner vindt dan teksten te typen.

Om meer structuur aan te brengen in de survey, zijn de vragen ingedeeld in hoofdstukken met een bepaald onderwerp, die ook corresponderen met de bovengenoemde schaalniveaus. Per hoofdstuk is er achtergrondinformatie beschikbaar over de geschiedenis en het ontwerp van de buurt. Daarnaast wordt de WijkWijzer gemaakt met een voorziene maximale duur van 15 minuten. De vragen worden zo open en neutraal mogelijk geformuleerd, zodat het antwoord van respondenten niet in een bepaalde richting wordt gestuurd, maar juist de oprechte mening van de respondent reflecteren. Ten slotte wordt de formulering van de vragen gecontroleerd op vaag taalgebruik en een B1 taalniveau, zodat de survey voor de meeste mensen goed te begrijpen is.

De WijkWijzer is in het onderzoeksgebied verspreid via brieven, flyers en sociale media van gemeente Almere (zie Bijlage 1 voor de flyer). Respondenten konden de enquête invullen tussen 15 en 29 november, 2024. Op 22 november zijn in de buurt en in het nabijgelegen centrum van Almere Haven mensen benaderd door het onderzoeksteam om hen te informeren over de WijkWijzer.

Figuur 2.2: Een selectie van screenshots van de WijkWijzer. Elk hoofdstuk begint met een tekstje met informatie over de buurt en de locatie waar men naartoe moet lopen.

Analyse

De resultaten van de WijkWijzer hebben twee vormen: antwoorden op open en gesloten vragen. De analyse van de gesloten vragen en antwoorden zijn hetzelfde als bij een 'traditionele' enquête. De resultaten worden per vraag en schaalniveau geaggregeerd en geanalyseerd. Bij de gesloten vragen is er ook de mogelijkheid voor respondenten om een eigen antwoord in te vullen wanneer de gewenste optie niet in de vooraf vastgestelde keuzes staat. Deze inzendingen worden apart beoordeeld.

De open vragen worden geclassificeerd in tien attributencategorieën met behulp van een natural language model. Hiervoor is een Nederlands RoBERTa-model gebruikt: RobBERT (Delobelle et al., 2020). De methode voor het categoriseren van erfgoedteksten is gebaseerd op Bai et al. (2021a; b). Het model is getraind met een gelabelde dataset uit eerder onderzoek naar erfgoedattributen van alledaagse woonomgevingen in Nederland (Spoormans, 2023). Het model deelt de open antwoorden van respondenten, of 'quotes', in een top-3 van de meest waarschijnlijke attributencategorieën waar die quote toe behoort. Hierbij is het resultaat wel steeds gecontroleerd om de nauwkeurigheid van het model te controleren.

Uit dit eerdere onderzoek komen ook de 10 attributencategorieën voort die worden gebruikt in dit onderzoek (zie Figuur 2.3). Deze 10 categorieën bieden een brede blik op erfgoed en erfgoedwaarden. Het kunnen zowel tastbare attributen zijn, zoals een gevel of een plein, als 'ontastbare' attributen zoals een evenement of een herinnering. Echter, vaak zijn tastbare en ontastbare attributen met elkaar verbonden, een evenement vindt bijvoorbeeld plaats op een plein, en het onderscheid tussen deze twee is niet altijd eenduidig (Cotte, 2021). De werking van het natural language model is geëvalueerd aan de hand van nauwkeurigheidsscores, F1-scores en confusion-matrices. De classificatie biedt inzicht in de typen onderwerpen die vaak worden genoemd binnen specifieke attributencategorieën. Daarnaast worden de meest genoemde n-grams (woordcombinaties van één, twee of drie woorden) per categorie bekeken en in een netwerk weergegeven (zie sectie 10). Dit geeft inzicht in de meest genoemde steekwoorden binnen de categorieën en in de manier waarop de verschillende attribuuttypes met elkaar verbonden zijn.

Voor de kwalitatieve analyse worden de sub-attributen in de antwoorden geanalyseerd om de belangrijkste attributen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen een 'meerderheidsvisie'—attributen die door relatief veel respondenten worden genoemd—en een 'minderheidsvisie'—attributen die door slechts enkele respondenten worden benoemd, maar die een afwijkend perspectief bieden. Deze attributen worden besproken, waarna uiteindelijk drie 'buurticonen' van Schoolwerf worden gekozen. In de selectie van buurticonen zijn verschillende attributen gecombineerd en de selectie is niet zuiver kwantitatief. Het zijn thema's die vaak naar voren komen in de antwoorden en tegelijkertijd kenmerkende attributen van Schoolwerf vormen. Op deze manier beoogt dit rapport een samenhangend beeld te schetsen van hoe respondenten de erfgoedattributen in Schoolwerf zien.

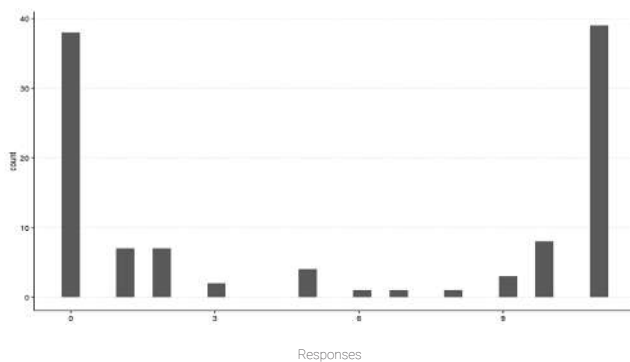
Verhaal	intangible < > tangible	narratieven, herinneringen, verhalen, geschiedenis
Identiteit		herkenbaar/typerend voor bijv. verschijning, geschiedenis, bewonersgroep(en)
Collectiviteit		sociale contacten, gedeelde activiteiten
Activiteit		activiteiten, evenementen, gebruik
Verschijsing		esthetiek, materiaalgebruik, onderhoud, visuele elementen
Comfort		gebruikerservaringen, woonplezier en -comfort, binnenklimaat
Ruimte		(relatie tussen) fysieke en perceptuele ruimtelijke eigenschappen
Infrastructuur		logistieke inrichting, routes, specifiek grondgebruik
Locatie		specifieke plekken
Object		voorwerp, component

Figuur 2.3: Beschrijving van de 10 attribootcategorieën

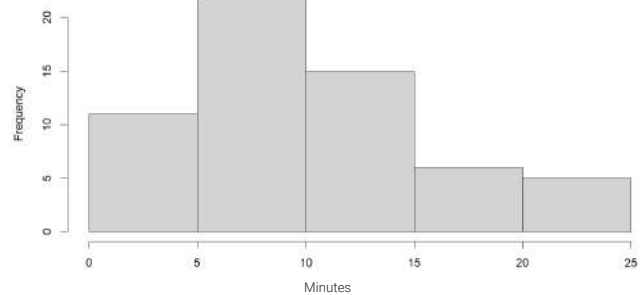
3. Respondenten

Van de 111 mensen die de enquête hebben geopend, hebben 73 ten minste één vraag beantwoord. Van deze 73 respondenten voltooiden 50 de volledige enquête, terwijl 23 mensen eerder stopten (Figuur 3.1). De onderstaande figuur toont de laatst-beantwoorde vraag van respondenten. De meeste mensen zijn of niet begonnen met de enquête en stopten bij vraag 0, of ze voltooiden de complete enquête en stopten bij vraag 9, 10 of 11 (de laatste 2 vragen zijn optioneel). In totaal zijn er 270 'quotes' als antwoorden op de open vragen ingezonden.

Gemiddeld deden respondenten er 10,27 minuten over om de enquête te voltooien. De snelste respondent deed er slechts 1,4 minuten over. Dit wijst erop dat deze respondent de wandeltocht mogelijk niet heeft afgerond. De langzaamste respondent had 24,9 minuten nodig om de enquête te voltooien (Figuur 3.2).

Figuur 3.1: Het aantal respondenten (y-as) per laatst-beantwoorde vraag (x-as)

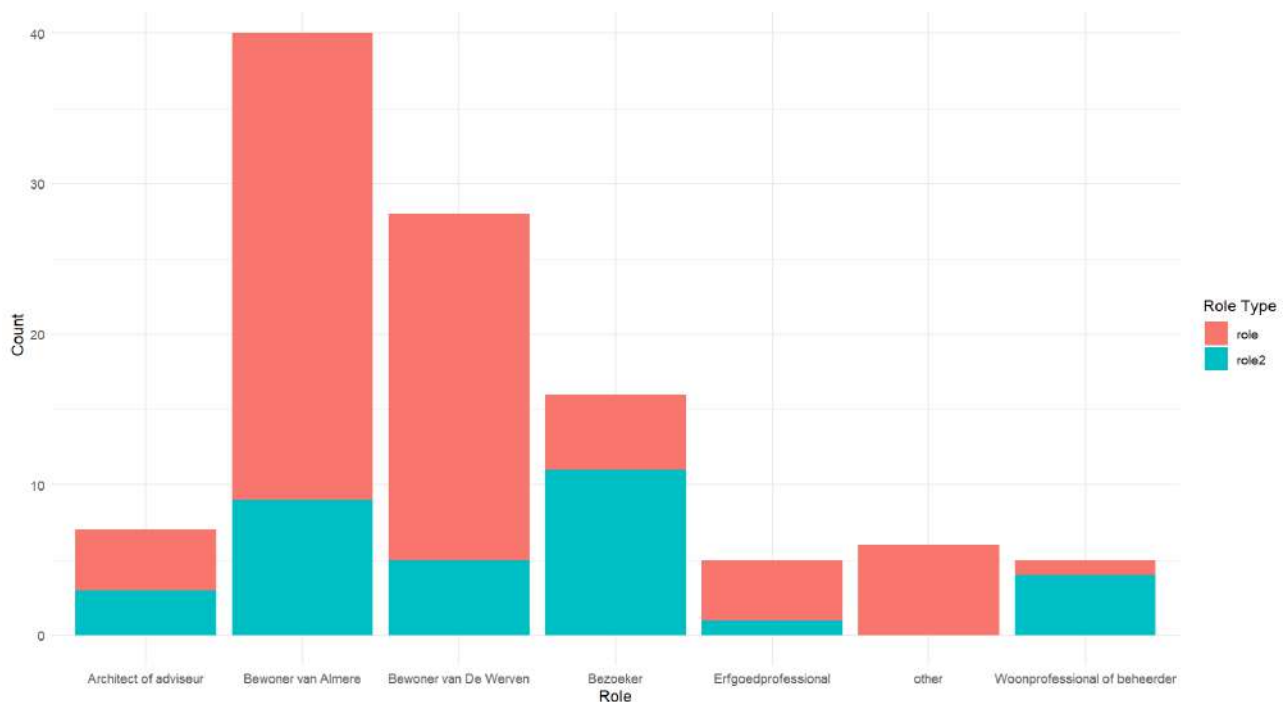

Figuur 3.2: Histogram met de verdeling van de respondenten over de hoeveelheid benodigde minuten om de enquête te voltooien.

Een nadeel van de het digitaal uitzetten van de WijkWijzer is dat het niet controleerbaar is of respondenten daadwerkelijk de wandeling door de buurt hebben gemaakt tijdens het beantwoorden van de vragen. De snelheid waarmee sommige respondenten de vragenlijst hebben voltooid, suggereert dat niet iedereen de wandeling heeft uitgevoerd. Anderzijds is het wandelen voor bewoners die de wijk zeer goed kennen niet essentieel voor het goed beantwoorden van de vragen. Daarnaast is het niet mogelijk om te verifiëren of de vragen door iedereen goed zijn begrepen. Dit speelt vooral bij de gesloten meerkeuzevragen, waar sommige antwoorden als positief zijn aangegeven terwijl de formulering eerder op een negatieve interpretatie duidt, en vice versa. Zo hebben enkele respondenten 'beperkte bergruimte' en 'vocht uit de kruipruimte' aangegeven als positieve aspecten van de woning. Dit kan duiden op misinterpretatie of onzorgvuldige beantwoording, wat invloed kan hebben op de betrouwbaarheid van de resultaten. Omdat het om een zeer klein aantal antwoorden gaat, zijn deze resultaten wel opgenomen in dit rapport, maar is tegelijkertijd ook rekening gehouden met mogelijke interpretatieverschillen.

Rollen

In lijn met onze verwachtingen zijn de meest voorkomende rollen 'bewoner van Almere' en 'bewoner van De Werven' (Figuur 3.3). Het aantal mensen dat zichzelf omschrijft als professional op het gebied van erfgoed, de gebouwde omgeving of architectuur is beperkt, wat erop wijst dat de meeste mensen die de enquête invulden geen professionele relatie met deze wijk hebben, maar gebruiker zijn. De categorie 'anders' bestond grotendeels uit respondenten die zichzelf als 'ex-bewoner' omschreven. Twee mensen noemden bij 'anders' een professionele rol die niet in de opties waren opgenomen: stadsgids van Almere en buurtconciërge.

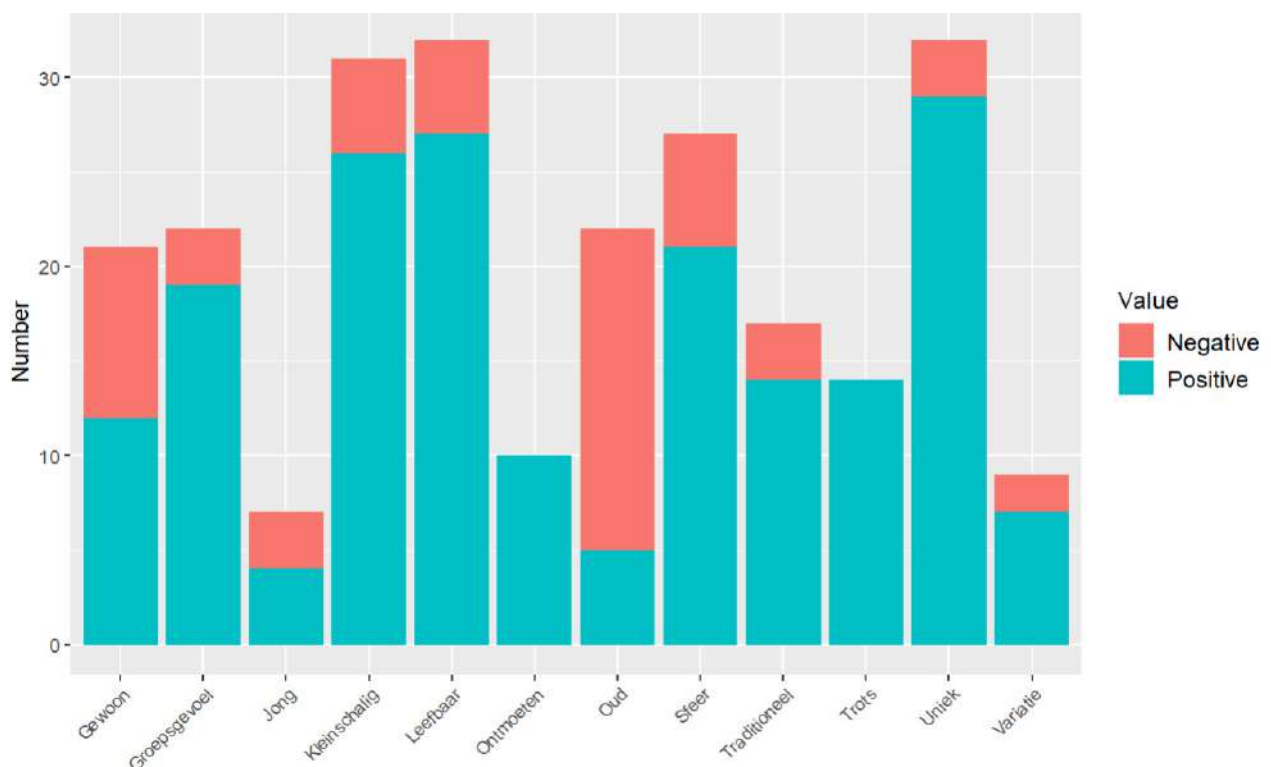
Figuur 3.3: Aantal respondenten per rol. Respondenten konden maximaal 2 rollen aangeven. De rode staafdiagrammen laten de primaire rol zien, de blauwe staafdiagrammen de secundaire rol.

4. Schoolwerf – De buurt

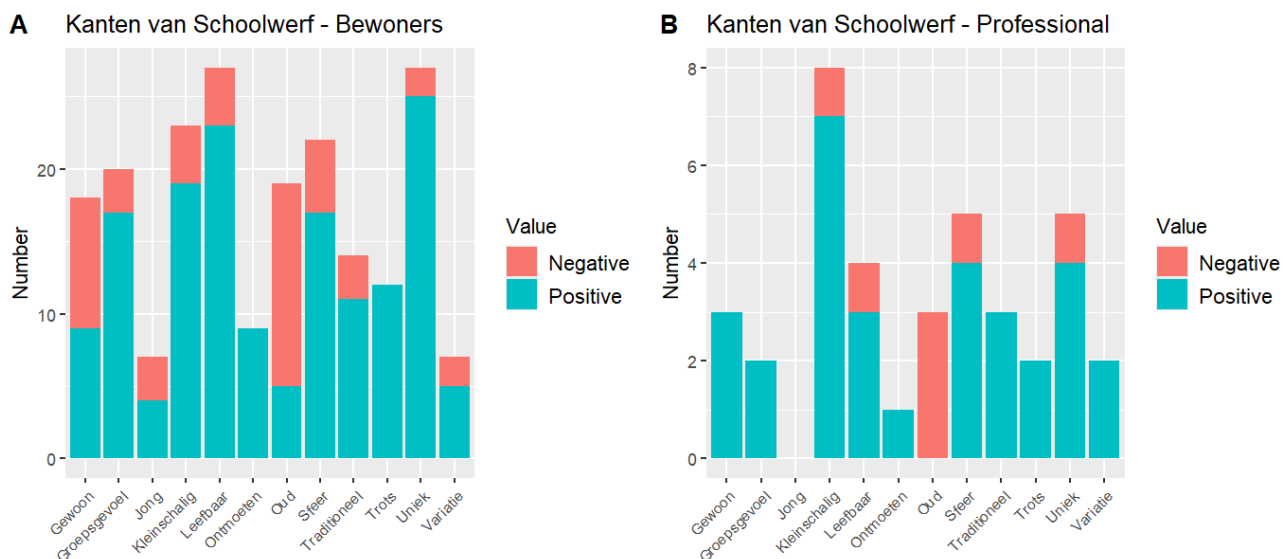
De kanten van Schoolwerf

De onderstaande grafieken (Figuur 4.1, 4.2) tonen de antwoorden op de eerste vraag: Welke termen passen het best bij de goede en minder goede kanten van Schoolwerf? Een aantal bevindingen vallen op. Ten eerste wordt de ouderdom van Schoolwerf grotendeels negatief ervaren: meer dan driekwart van de mensen die deze optie selecteerden beschouwt dit als een nadeel van de wijk. Tegelijkertijd heeft maar een klein aantal mensen het kenmerk 'jong' geselecteerd, wat aangeeft dat de meeste respondenten dit niet herkennen als een kenmerk van Schoolwerf. Dit toont een interessante tegenstelling tussen het gevestigde erfgoeddiscours, dat erfgoed gebouwd na 1965 juist definieert als 'jong erfgoed'. De meest genoemde en over het algemeen positieve kanten van Schoolwerf zijn 'uniek', 'leefbaar' en 'kleinschalig'. Deze kenmerken reflecteren ook de ontwerpdoelen van architect Van Stigt en de ontwerpideeën van de jaren '70 en '80 in het algemeen. Hierbij werd nadruk gelegd op de menselijke maat en het leefbaarder maken van wijken (Koningsberger, 2024). De 'uniciteit' van Schoolwerf zou kunnen voortkomen uit de zorgvuldig toegepaste uitvoering van deze idealen, maar ook uit de historische betekenis van Schoolwerf als eerste wijk van Almere. Kleinschaligheid komt ook naar voren als een succesvol en positief aspect van bloemkoolwijken in het onderzoek van Ubink en Van der Steeg (2011).

Naast de resultaten voor de vooraf ingestelde opties, werden er ook 30 extra woorden ingediend door respondenten, 16 positief en 14 negatief (zie Tabel 4.1). Interessante inzendingen zijn o.a. 'geschiedenis' en 'herinnering', die beide relateren aan de 'verhaal' attribuutcategorie. Deze kenmerken kwamen veelvuldig terug in de antwoorden door de gehele enquête. Daarnaast zijn er meerdere, overwegend negatieve, toevoegingen die gerelateerd zijn aan de staat van onderhoud en het uiterlijk van de buurt.

Figuur 4.1: Hoeveelheid en waardering van mogelijke antwoordopties op de vraag: Welke woorden passen bij de goede en minder goede kanten van Schoolwerf?

Figuur 4.2: Hoeveelheid en waardering van de antwoorden, gesplitst op basis van rol.

Ten slotte is het interessant dat veel toevoegingen betrekking hebben op de identiteit van Schoolwerf, zoals de positieve kenmerken 'vriendelijk', 'authentiek', 'cultuur', 'erfgoed' en 'tijdsbeeld', maar ook de negatieve 'ouderwets' en 'asowijk'.

Tabel 4.1: De ingezonden antwoorden en de waardering

Positief	Negatief
Dichtbij centrum	Klein
Dichtbij voorzieningen	Geen tuinen maar bestrating
Hofje	Slecht onderhoud
Fijne huizen	Vervallen
Redelijk betaalbare woningen	Vuil storten
Onoverzichtelijk	Armoedig
Zorgvuldig	Bereikbaarheid
Vriendelijke (laag)bouw	Je raakt de weg kwijt
Authentiek	Kaal
Cultuur	Lelijk
Erfgoed	Schuttingen en andere bouwsels
Tijdsbeeld	Te versteend rondom parkeerplaatsen
Geschiedenis	Asowijk
Herinnering	Oubollig
Sociaal	Criminaliteit
Carillon	Quasi gezellig

Schoolwerf attributen

Om dieper in te gaan op de attributen die respondenten associëren met de wijk, werd hen gevraagd naar hun favoriete plek. De antwoorden kunnen worden samengevat in een aantal attributen, die in Tabel 4.2 worden weergegeven. De meerderheidsvisie bevat attributen die meerdere keren genoemd zijn, terwijl de minderheidsvisie juist attributen beschrijft die minder vaak worden genoemd, maar een afwijkend (in dit geval negatief) standpunt bevatten.

Een opvallend attribuut betreft identiteit en gehechtheid. Respondenten noemen vaak plekken die op een of andere manier 'eigen' waren als hun favoriete plekken. Dit kan hun huidige huis, hofje of buurt zijn, of herinneringen aan een vorig huis. Net als in de bevindingen van Spoormans (2023), is eigendom (of het nu juridisch eigendom is, gehuurd of in de buurt gelegen) een belangrijke reden voor waardering. In het geval van een ouderlijk huis of iemands eerste (eigen) huis worden herinneringen en persoonlijke geschiedenis genoemd als belangrijke kenmerken, en soms ook nostalgische sentimenten naar het verleden. Dit benadrukt hoe persoonlijke ervaringen en verhalen hechting en identiteit in de buurt kunnen versterken. Op een vergelijkbare manier wordt verwezen naar de pioniersdagen van Almere Haven en de rol van Almere Haven als de 'eerste' nederzetting. Dit laat zien dat respondenten de historische betekenis van hun omgeving kennen en erkennen, en dat deze ook een bron van trots kan zijn. Ook de 'dorpssfeer' van Almere Haven wordt vaak genoemd, wat laat zien dat mensen Schoolwerf ook zien in de bredere context van Almere Haven. Deze dorpsidentiteit werd ook door Koningsberger (2024) en Spoormans (2023) gevonden als een belangrijk onderdeel van de identiteit van het gebied. Bij de verwijzingen naar de pioniersdagen en de dorpssfeer benoemen respondenten ook de saamhorigheid die bestaat tussen de eerste bewoners (een aspect dat ook wordt genoemd in Koningsberger, 2024). Echter wordt ook door meerdere respondenten genoemd dat deze saamhorigheid vroeger sterker aanwezig was dan nu ("Contact met burens, vroeger meer dan nu omdat we toen we er kwamen wonen allemaal kleine kinderen hadden.").

Een ander attribuut dat relateert aan herinneringen en geschiedenis zijn de plekken die als (voormalige) favoriete plekken worden genoemd, maar nu verdwenen zijn. Dit vertoont gelijkenissen met het concept van 'hidden heritage', genoemd door Jones et al. (2024). Dit wordt beschreven als 'verloren' erfgoedattributen die zijn verdwenen uit het straatbeeld, maar die nog steeds in de gedachten en waardering van de mensen een rol spelen. In Schoolwerf worden verschillende verdwenen plekken genoemd, zoals "het nu (helaas) gesloopte zwembad". Anderzijds bestaat in sommige gevallen de fysieke locatie nog wel, maar is de levensfase waarin iemand het gebruikte voorbij, zoals "Mijn oude buurt (...) waar ik de mooiste herinneringen aan mijn jeugd heb. De gele schommel (...), waar kinderen nog steeds samenkomen om te spelen.". Omdat deze soort waardering onzichtbaar is voor buitenstaanders, kan ook dit worden gezien als een vorm van 'hidden heritage'.

Figuur 4.3: Schoolwerf, de eerste huizen en straten van Almere Haven. Bron: V. Koningsberger.

Daarnaast worden ook specifieke locaties genoemd als favoriete plekken. Dit zijn bijvoorbeeld sportfaciliteiten en speeltuinen, het kerkcentrum (Goede Rede) als een verbindingspunt tussen de wijk en het centrum, de groenvoorzieningen en de nabijheid van het winkelcentrum van Almere Haven. Anderen verwijzen, in plaats van een specifieke locatie, naar het algemene sociale karakter van de wijk als hun favoriet: “Het maakt niet uit waar, het gaat om het emotionele leven van een dorp zoals het hele Almere Haven”. In deze context wordt ook vaak specifiek gesproken over bewoners die al lang in Almere Haven wonen (“de echte pioniers”) en nieuwere bewoners. Hoewel nieuwere bewoners niet expliciet negatief worden genoemd, melden een aantal respondenten een gevoel van (sociale) achteruitgang van de wijk, waarin de buurt volgens hen minder sociaal is en minder goed wordt onderhouden door bewoners dan vroeger.

Een laatste attribuut wat uitlichting verdient is de waardering van de groenvoorziening in de buurt. Bewoners waarderen het vele groen, de losse fietspaden en de buitenruimte die het biedt, ook voor kinderen. Wonen in het groen met veel open ruimte was een belangrijk onderdeel van het ontwerp van Almere Haven (Koningsberger, 2024). Bewoners waarderen deze opzet nog steeds, zoals naar voren komt in onderzoek van Spoormans (2023) in Almere Haven, maar ook in andere bloemkoolwijken (Quaedflieg & Mooij, 2013; Ubink & Van der Steeg, 2011). Desalniettemin zijn er ook meerdere respondenten die ontevreden zijn over het onderhoud van het groen (“Jammer dat het groen in de schoolwerf slecht onderhouden is de laatste jaren”).

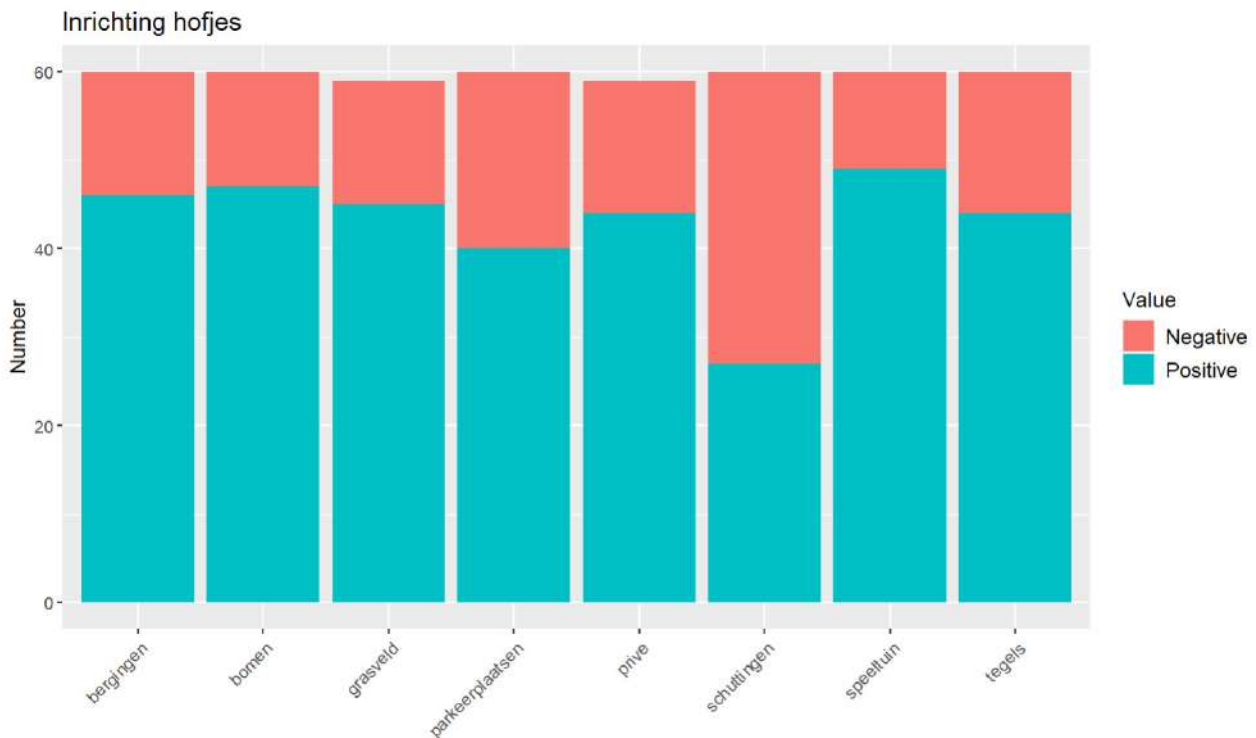
Tabel 4.2: Attributen en sub-attributen uit de open antwoorden op het schaalniveau van de buurt.

Attributen	Sub-attributen	Attribuut-categorie	Quote
Meerderheidsvisie			
Mijn "eigen"	Mijn huis, mijn eerste gekochte huis, het huis waar ik ben opgegroeid, ons hofje, het gebied waar ik woon	Locatie Identiteit Verhaal	"Het was mijn eerste woning en ik vond het geweldig wonen."
De eerste	Het eerste hofje, het begin van Almere, de plaquette van de eerste bewoners, de eerste bewoners uit Amsterdam	Locatie Verhaal	"Mooie eerste bebouwing. Mogen we als stad trots op zijn."
Dorps	Het 'dorp' Almere Haven, dorpsgevoel	Identiteit Verhaal	"De eerste bewoners waren de overloop van Amsterdam. Waren dolgelukkig, hier in Almere Haven met hun eengezinswoning en tuinen. De wijk Schoolwerf is een markant gegeven in het dorp."
Sportvoorzieningen en speeltuinen	Voetbalveld, sporthal, buurtcentrum, herinneringen aan activiteiten	Locatie Identiteit Verhaal	"Mijn oude buurtje waar mijn moeder nog steeds woont en waar ik de mooiste herinneringen uit mijn jeugd heb beleefd. De gele schommel op de parkeerplaats in het midden van de Schoolwerf waar er nog steeds kinderen samen komen om te spleen"
Kerkcentrum Goede Rede	Uitzicht en zichtlijnen op de kerk, de straat langs de kerk, de kant van de kerk	Locatie Ruimte	"Doorzicht op kerk, die verbondenheid van de buurt met rest van Almere-Haven creëert"
Verdwenen plekken	Zwembad, school, bouwketen	Verhaal Locatie	"Met uitzicht op de kerk, de Chinees en destijds de blauwe dingen (speeltoestellen), de sporthal en het inmiddels (helaas) gesloopte zwembad."
Nabijheid	Dicht bij voorzieningen, het centrum van Almere Haven	Ruimte Infra-structuur	"Wordt steeds meer leefbaar voor de mensen. Vooral omdat de Schoolwerf dicht tegen het centrum van Haven ligt."
Groen	Grote hoeveelheid groenvoorzieningen, buitenruimte, slecht onderhouden, losse fietspaden	Locatie Ruimte Infra-structuur Comfort	"Het ruimtelijke gebied rond de sporthal, de speelhaven, sportgebied en de open velden daarachter. Ook de opzet van de wijk een fietspad dat hier binnendoor loopt en de vele groenvoorzieningen maken het een aantrekkelijke wijk om te wonen."
Sociale wijk	Gezelligheid, lang-wonende bewoners, nieuwe bewoners (zowel positief als negatief)	Collectiviteit	"Mooie sociale wijk met veel bewoners die er al lang wonen" "Doordat er nu soms woningen in de verkoop gaan, komen er wat meer jonge mensen wonen. En meer variatie in het type mensen."
Minderheidsvisie			
Overlast	Afval, dealen, overlast van mensen die van het centrum lopen	Comfort Collectiviteit	"Containers blijven onnodig lang op de opstelplaats. Nieuwe bewoners zetten vuil neer zonder afspraak."
Achteruitgang	Leegstaande huizen, hoge doorstroom van bewoners	Collectiviteit	"Twintig jaar geleden zag het er allemaal vrolijker uit, waren de bewoners volop bezig in hun tuintjes, nu is het slechts een enkeling die nog geniet van hun tuintje! De echte pioniers waarschijnlijk!" "Onze buurt gaat achteruit. (Woon hier inmiddels 30 jaar)"

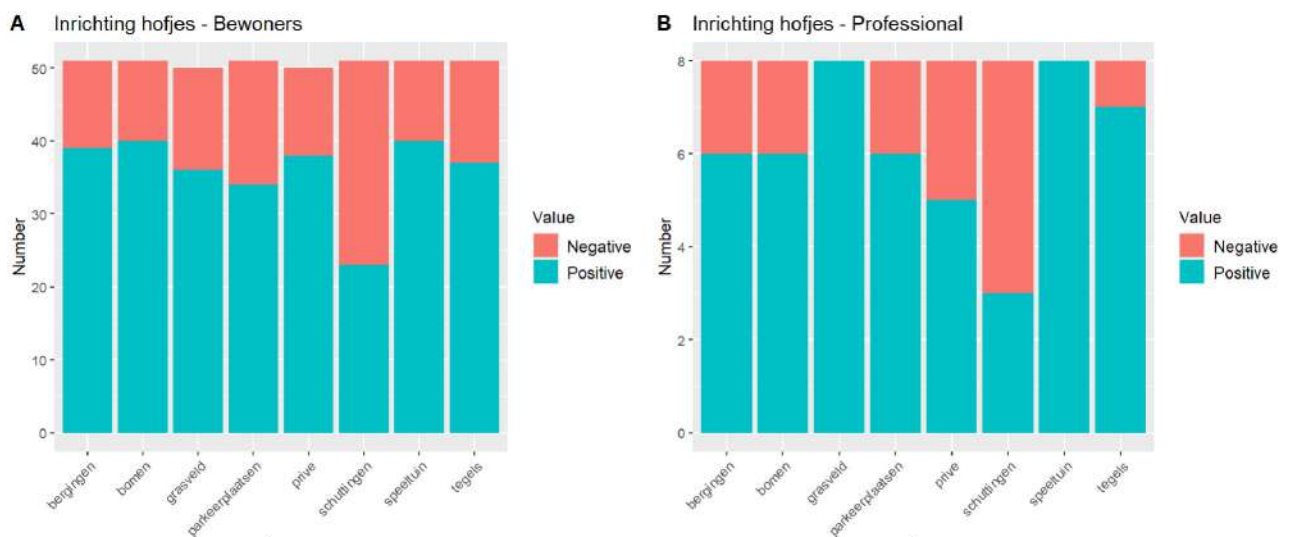
5. Het hofje – Collectieve ruimte

Waardering van verschillende functionaliteiten van hofjes

De grafieken hieronder (Figuur 5.1, 5.2) tonen de antwoorden op de vraag: “Wat vind je van de volgende objecten in de hofjes?”. Het blijkt dat alle objecten in de hofjes over het algemeen positief worden gewaardeerd, met uitzondering van de schuttingen. Er zijn geen grote verschillen tussen de groep ‘locals’ (bewoners en bezoekers) en de (kleinere) professionele groep.

Figuur 5.1: Antwoorden op de swipe vraag: Wat vind je van de volgende dingen in de hofjes?

Figuur 5.2: Antwoorden op de swipe vraag, gesplitst naar rol.

Hofje attributen

De enquête informeerde vervolgens naar wat volgens de respondenten het belangrijkste gebruik van de hofjes is (Tabel 5.1). Twee attributen komen sterk naar voren uit de antwoorden: (i) het faciliteren van contact met burens en (ii) een speelplek voor kinderen. Deze twee attributen hangen ook samen, aangezien ouders elkaar ontmoeten terwijl ze op de kinderen letten. Een mogelijke reden waarom schuttingen negatiever worden beschouwd, is dat ze het zicht op het hofje beperken, waardoor zowel het toezicht op spelende kinderen als de mogelijkheid om burens te ontmoeten afneemt. Een bewoner beschreef een gezamenlijke activiteit waarin het gezelligste en mooiste hofje een prijs kon winnen: "Bij het 5 jarig bestaan was er een wedstrijd. Wie het mooiste, gezelligste, fraaiste hofje had, kreeg een prijs. Wij hadden met de burens een soort barbecue. Een speenvarken aan spit stond te draaien op het hofje. We hadden een slager wonen in ons hof. Super gezellig." Sommige bewoners noemen ontmoeting en spelen als belangrijke functies, maar geven tegelijkertijd aan dat deze activiteiten belemmerd worden door het verwijderen van speeltoestellen, een afname van sociale contacten en het wegvallen van een gemeenschapsgevoel naarmate de kinderen opgroeien. Daarnaast beschrijft Koningsberger (2024) de verschraling van de publieke ruimte in Schoolwerf door de plaatsing van schuttingen en het groenbeheer. Desondanks wordt de sfeer in de hofjes nog steeds positief omschreven als rustig, privé, gezellig, beschermt en bevorderlijk voor een gevoel van saamhorigheid.

Het oorspronkelijke ontwerp van Van Stigt was expliciet autovrij zodat kinderen veilig konden spelen. Daarnaast waren de hofjes bedoeld om beschutting te bieden tegen de wind vanuit de kale vlaktes van het nieuwe eiland. Deze beschermde en veilige sfeer wordt tot op de dag van vandaag door zowel bezoekers als bewoners herkend en gewaardeerd. Dit is geen vanzelfsprekend gegeven. Uit onderzoek van Quaedflieg & Mooij blijkt dat de intensiteit van gebruik van collectieve ruimtes sterk verschilt tussen verschillende bloemkoolwijken. Opvallend is ook de afwezigheid van parkeren als attribuut, zowel in de negatieve als positieve zin. Problematiek rondom parkeren komt namelijk vaak naar voren in onderzoeken naar Nederlandse bloemkoolwijken (Ubink & Van der Steeg, 2011; Quaedflieg & Mooij, 2013).

Figuur 5.3: De hofjes zijn een collectieve ruimte voor kinderen om te spelen en om burens te ontmoeten. Bron: V. Koningsberger.

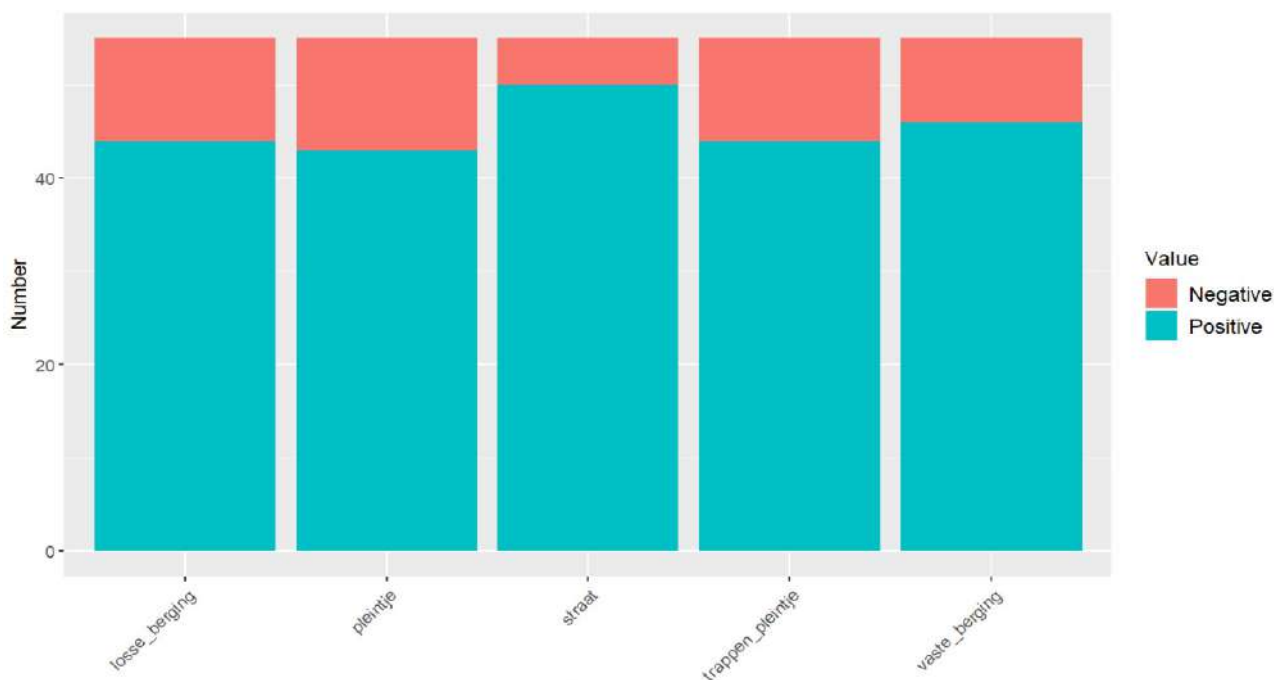
Tabel 5.1: Attributen en sub-attributen op het schaalniveau van het hofje.

Attributen	Sub-attributen	Attribuut-categorie	Quote
Meerderheidsvisie			
Spelen	Kinderen spelen (in de hofjes), speeltuinen, veiligheid	Activiteit Collectiviteit	"De hofjes waren toen heel erg fijn. Er kwamen geen auto's, hierdoor konden de kinderen veilig spelen met elkaar. Hierdoor meer contact met de buren. We letten op elkaars kinderen."
Sociaal contact met buren	Buren ontmoeten, praten, contact via kinderen, sociale controle, gedeelde activiteiten, groepsgevoel	Activiteit Collectiviteit	"Sociale controle dus makkelijk bij elkaar binnenkijken" "In de hofjes heb je overzicht en iedereen let hier op elkaar wat fijn is als je jonge kinderen heb."
Sfeer	Gezellig, sfeervol, vredig, privé, groepsgevoel, saamhorigheid, beschut	Collectiviteit Identiteit Comfort	"De hofjes hebben toch een beetje een privé karakter voor de huidige bewoners. Denk ik."
Gedeelde ruimte	Gedeelde ruimte voor bewoners, plek waar de ingangen op uitkomen, toegang	Collectiviteit Locatie	"Ingangen aan de binnenkant (hofje) werkt beter"
Minderheidsvisie			
Spelen is niet meer mogelijk	Vanwege hangjongeren, verwijderen speeltoestellen, minder kind-oriënteerde hofjes	Activiteit Object	"Wel jammer dat ze bijna alle speeltoestellen weg hebben gehaald (...). De vraag hiervoor werd een afbeelding gebruikt van een speeltoestel wat er al jaren niet meer staat wat heel erg jammer is want jonge kinderen mogen nog niet alleen naar de speelhaven en de hofjes waren perfect om die kinderen toch een mogelijkheid te geven om samen buiten te spelen"
Afname van sociaal contact	Saamhorigheid neemt af, vroeger meer sociaal contact	Collectiviteit Verhaal	"Saamhorigheid maar tegenwoordig weinig van te merken." "Contact met buren, vroeger meer dan nu omdat we toen we er kwamen wonen allemaal kleine kinderen hadden."
Slecht onderhouden	Slecht onderhouden groenvoorziening, verlichtingen, hondenveldje	Comfort	"Toen ik pas in Almere woonde vond ik ze heel leuk, maar het openbaar groen werd slecht onderhouden."

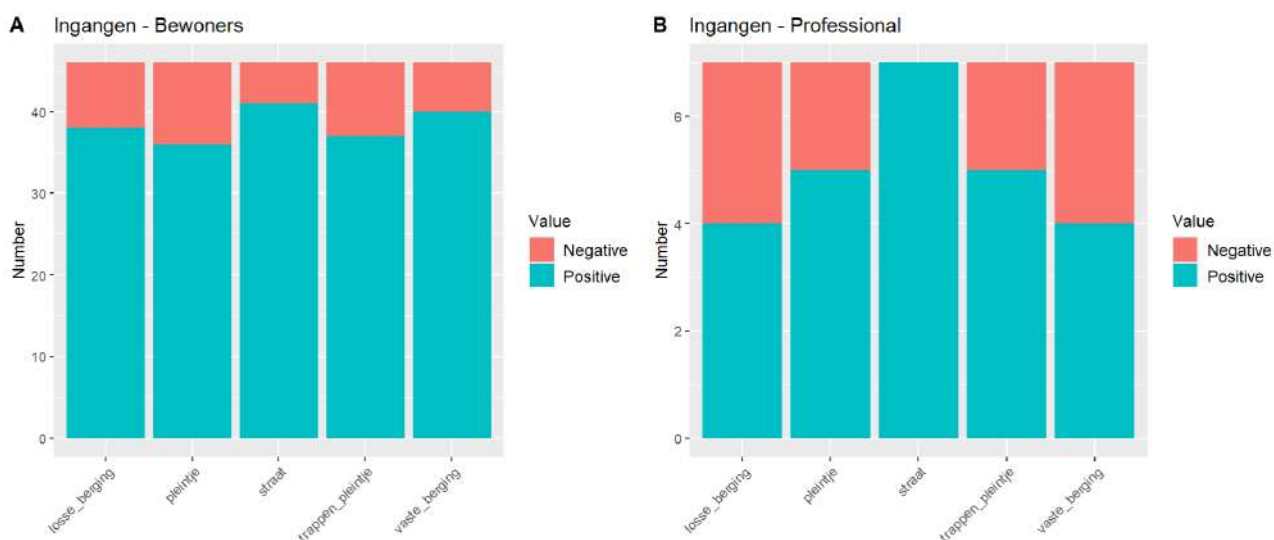
6. Entree – Drempelzone

Waardering van verschillende soorten ingangen

De grafieken hieronder (Figuur 6.1, 6.2) tonen de antwoorden op de vraag: “Wat vindt u van deze soorten entrees van de woningen?”. Opnieuw worden alle opties over het algemeen positief beoordeeld. De meest geliefde entreetypologie bevindt zich niet in een hofje, maar is een traditionelere entree langs de toegangsstraat van Schoolwerf, met kleine voortuinen.

Figuur 6.1: Antwoorden op de swipe vraag: Wat vind je van de volgende soorten ingangen van de woningen?

Figuur 6.2: Antwoorden op de swipe vraag, gesplitst naar rol.

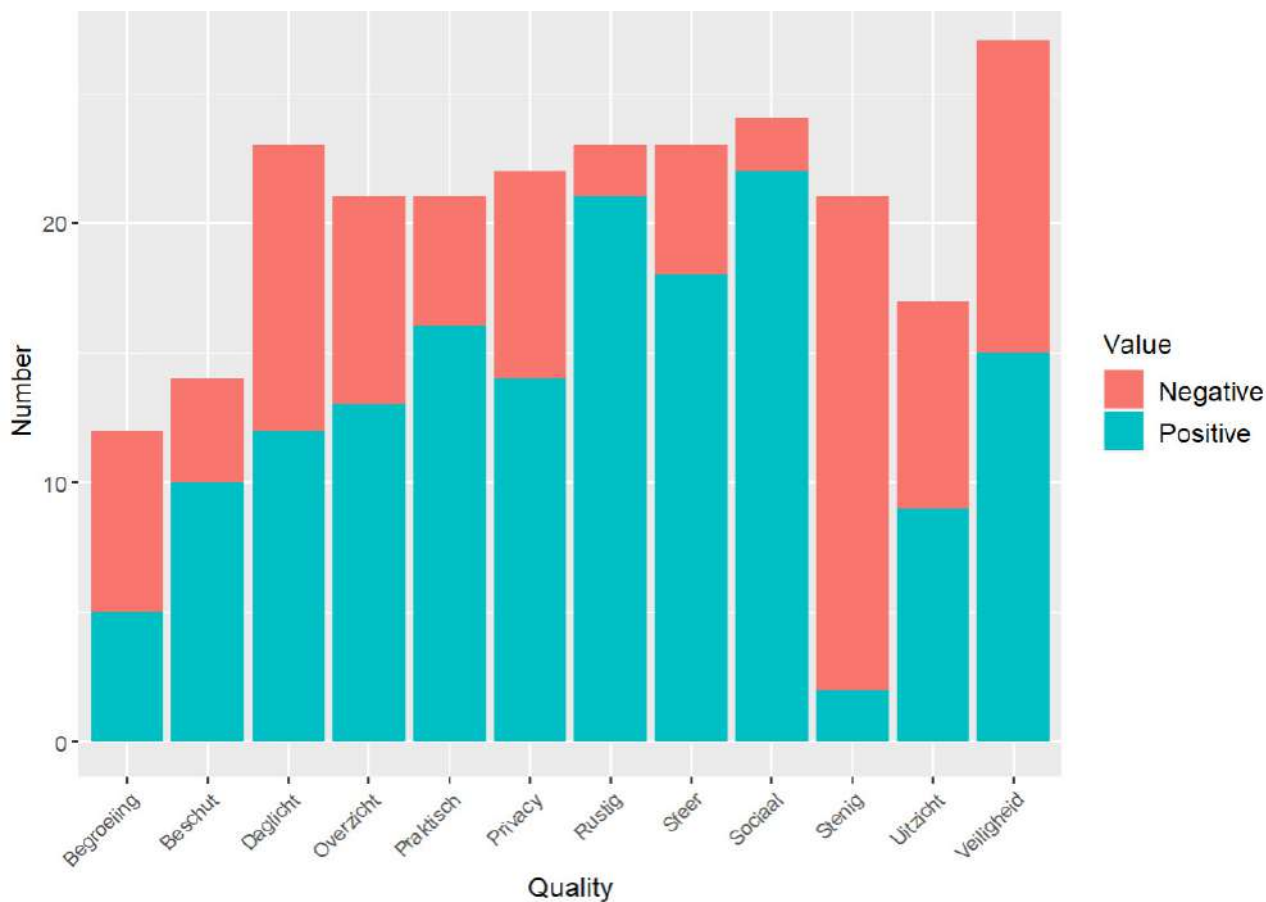
Figuur 6.3: Verschillende entrees en configuraties van woningen zijn een belangrijk kenmerk van Schoolwerf. Foto: V. Koningsberger.

Kwaliteiten van de ingangen

De antwoorden op de vervolgvraag, “Wat vind je goed of niet goed aan de ingangen?”, schetsen een ander beeld (zie Figuur 6.4, 6.5). In vergelijking met de overwegend positieve reacties op de entreetypes, worden verschillende kanten van de entrees vrij negatief beoordeeld. Veel mensen vinden dat de entrees te stenig zijn. Overmatige verstening van de openbare ruimte komt ook naar voren als een zwakker punt in het onderzoek van Ubink & Van der Steeg (2011) naar Nederlandse bloemkoolwijken. Daarnaast wordt vaak genoemd dat de entrees onveilig aanvoelen en een gebrek aan daglicht, uitzicht en overzicht hebben. De toegevoegde reacties bevestigen dit beeld (zie onderstaande tabel); respondenten geven aan dat de entrees donker, onbeschermt en sfeerloos zijn. Toch wordt ook benoemd dat de entrees een rustige en sociale omgeving kunnen zijn. Over het algemeen lijkt er een gemengde kijk te zijn op de semipublieke ruimte in Schoolwerf. Dit is vergelijkbaar met de resultaten van Spoormans (2023), waar ook wordt gevonden dat innovatieve ontwerpideeën uit de jaren ‘70 en ‘80, zoals semipublieke ‘drempelzones’, op verschillende, ambigue manieren worden gezien, bijv. zowel onveilig als veilig.

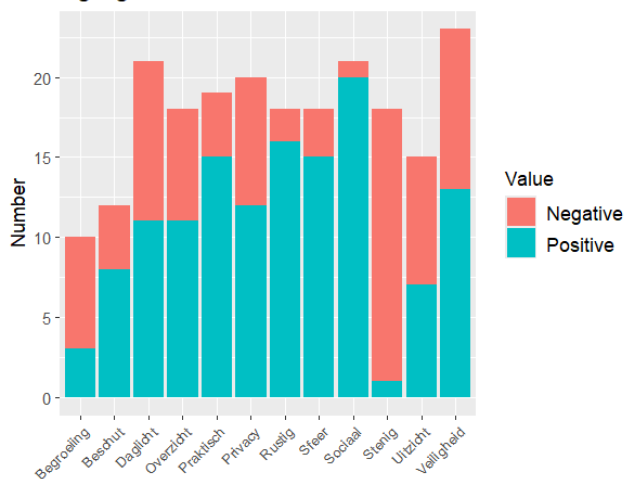
Tabel 6.1: Inzendingen van respondenten

Positief	Negatief
Verlichting	Donker
	Niet beschermt
	Sfeerloos

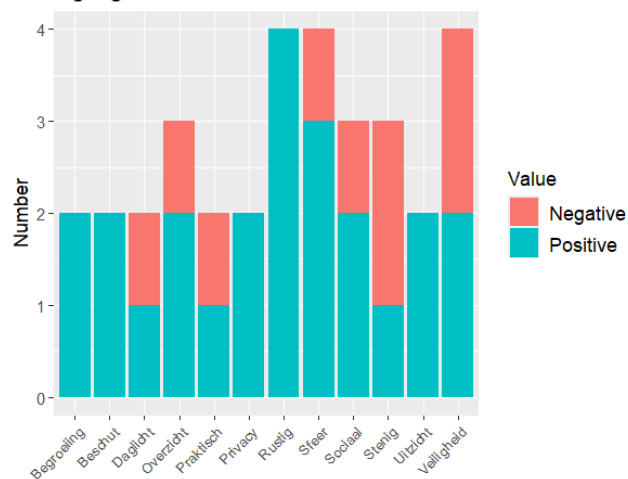

Figuur 6.4: Hoeveelheid en waardering van antwoordopties op de vraag: Wat vind je goed of niet goed aan de ingangen?

A Ingang kwaliteiten - Bewoners

B Ingang kwaliteiten - Professional

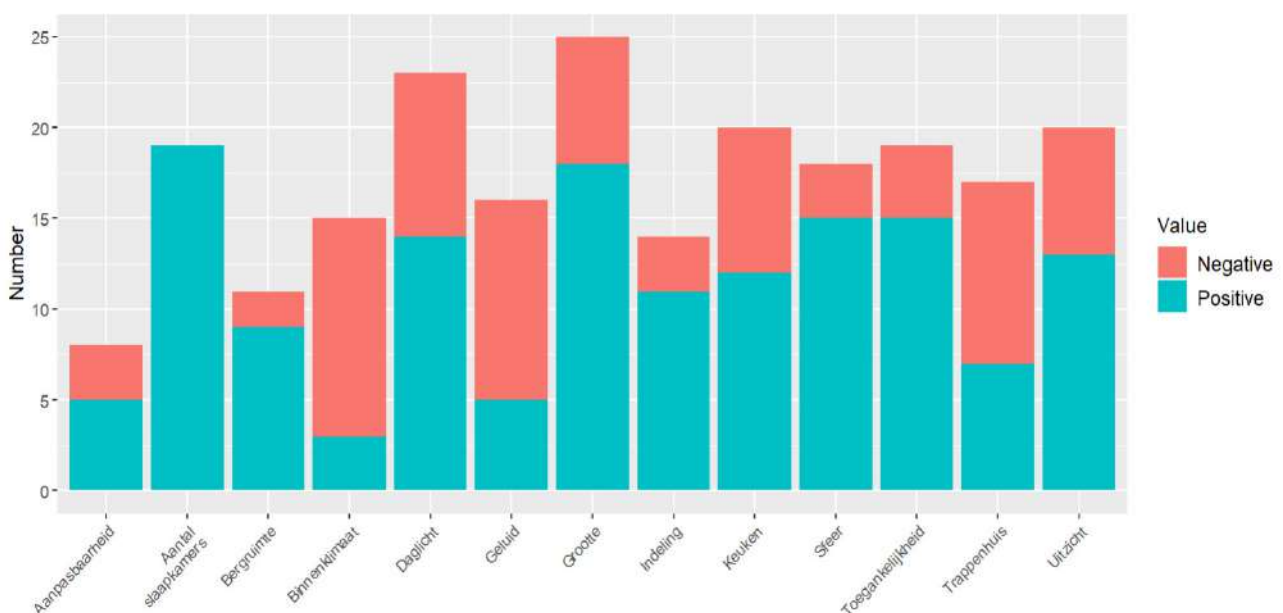
Figuur 6.5: Antwoorden gesplitst naar rol

7. De woning – Gebruikersperspectief

Waardering van kwaliteiten van de woning

De grafieken hieronder (Figuur 7.1, 7.2) tonen de antwoorden op de vraag: 'Wat vindt u goed of niet goed aan de woning?'. Aangezien niet alle respondenten bewoner zijn of ooit in een huis in Schoolwerf binnen zijn geweest, konden respondenten deze vraag overslaan. Hierdoor is het aantal antwoorden lager. Uit de antwoorden blijkt dat de grootte, de hoeveelheid daglicht en de keuken de meest genoemde kwaliteiten van de woningen zijn. Een aantal eigenschappen wordt overwegend negatief beoordeeld, namelijk het binnenklimaat, de trap en geluidsoverlast. Dit kan er op wijzen dat de woningen betere isolatie behoeven. Andere eigenschappen kregen een positievere beoordeling: mensen zijn over het algemeen tevreden over de indeling, de grootte van de woning, het aantal kamers en de hoeveelheid opbergruimte, evenals de sfeer en toegankelijkheid van de huizen. Hoewel het aantal respondenten die dit aangaf beperkt is, is het interessant om te zien dat sommige respondenten de relatief makkelijke aanpasbaarheid van de woning hebben opgemerkt. Het gemakkelijk kunnen aanpassen van het huis aan de behoeften van de bewoners was één van de meer innovatieve ontwerpideeën van de architect.

Het daglicht in de woningen wordt zowel positief als negatief beoordeeld, ook in de inzendingen van respondenten (Tabel 7.1). Zowel in de gesloten als in de open vragen zijn sommige mensen tevreden met de hoeveelheid daglicht in hun woning, terwijl anderen juist vinden dat hun huis te donker is. Dit kan te maken hebben met de verschillende oriëntaties van de woningen ten opzichte van de zon in het vierkante ontwerp van het hof, evenals met de plaatsing van bergingen of schuttingen die daglicht kunnen blokkeren. In het ontwerp paste Van Stigt een hoge mate van variatie toe. Het uitzicht en de lichtinval worden beïnvloed door een uiteenlopende set factoren: de verschillende woningtypes, de oriëntatie op de zon, de plaatsing rondom straten of hofjes en het plaatsen van de woonkamer en berging aan de voor- of achterzijde van de woning. Al deze factoren kunnen uiteindelijk leiden tot verschillende hoeveelheden daglicht in de woningen.

Figuur 7.1: Hoeveelheid en waardering van de antwoorden op de vraag: Wat vindt u goed of niet goed aan de woning?

Figuur 7.2: Antwoorden gesplitst naar rol

Tabel 7.1: Inzendingen van respondenten

Positief	Negatief
Beperkte bergruimte	Donker
Keuken naar het raam verplaatst	Kleine bergruimte
Vocht uit de kruipruimte	Weinig daglicht

¹. Zie opmerking hoofdstuk 3, m.b.t. controleerbaarheid van de antwoorden.

Woningattributen

Tabel 7.2 toont de dominante attributen in de antwoorden op de vraag: “Wat is je favoriete plek in huis?” De meest genoemde plekken zijn de woonkamer, keuken, het balkon en de tuin. Respondenten benoemen het uitzicht vanuit de keuken op de straatkant, waardoor er uitzicht is op de straat, burens en voorbijgangers. Hierbij gaat het dus ofwel om bewoners van de hoekenhuizen, waar de keuken oorspronkelijk niet in het midden lag, of om woningen waar de keuken naar de voorkant is verplaatst. Enkele mensen uitten ook specifiek waardering over het gemak waarmee ze de keuken hebben verplaatst, wat relateert aan de aanpasbaarheid van de woningen. De woonkamer is een favoriete plek vanwege de ruimtelijkheid en het daglicht. De tuin en het balkon worden genoemd als plekken waar men in de zomer graag zit, vanwege het uitzicht op de omgeving en de sociale interacties met burens. Interessant is dat enkele bewoners ook de ‘speelse’ indeling van de woningen en de variatie in woningtypes en hoogteniveaus waarderen. Van Stigt gebruikte differentiatie in woningtypologie en morfologie om de herkenbaarheid van de woonomgeving te vergroten. Deze variatie wordt nog steeds door bewoners herkend; één respondent noemt de indeling zelfs een “unieke” eigenschap.

Figuur 7.3: De tuinen en balkons zijn een van de meest favoriete plekken van de woning. Foto: V. Koningsberger.

De minderheidsvisie bevat met name attributen die te maken hebben met slechte staat van onderhoud van de woningen. Dit sluit aan bij de negatieve beoordeling van binnenklimaat en geluid in de kwantitatieve resultaten in Figuur 7.2 en duidt op de behoefte aan renovatie. Ook het gebruik van goedkope materialen wordt bekritiseerd. Van Stigt profileerde zich door 'goed en goedkoop' te kunnen bouwen in Almere Haven (Koningsberger, 2024). Dit had ook invloed op materiaalkeuzes en toegepaste bouwmethodes. Het gebruik van goedkope materialen wordt door sommige respondenten direct verbonden aan de slechte staat van de woningen.

De attributen in Tabel 7.2 geven inzicht in de ervaringen van dagelijks gebruikers (bewoners) en hoe zij (erfgoed)kenmerken van de woningen beleven. De gebruikerservaring van bewoners, beïnvloedt ook hoe ze de attributen van de woning evalueren. Aanpasbaarheid en variatie in plattegronden zijn bijvoorbeeld herkenbare kenmerken in onze casestudy. Bewoners beschrijven hoe de plattegronden ruimte en licht creëren, maar tegelijkertijd een uitdaging kunnen vormen bij het inrichten. Sommige mensen hebben de indeling aangepast. Omdat deze ervaringen en aanpassingen zich "achter gesloten deuren" afspelen, blijven ze vaak onzichtbaar voor buitenstaanders, zoals erfgoed professionals.

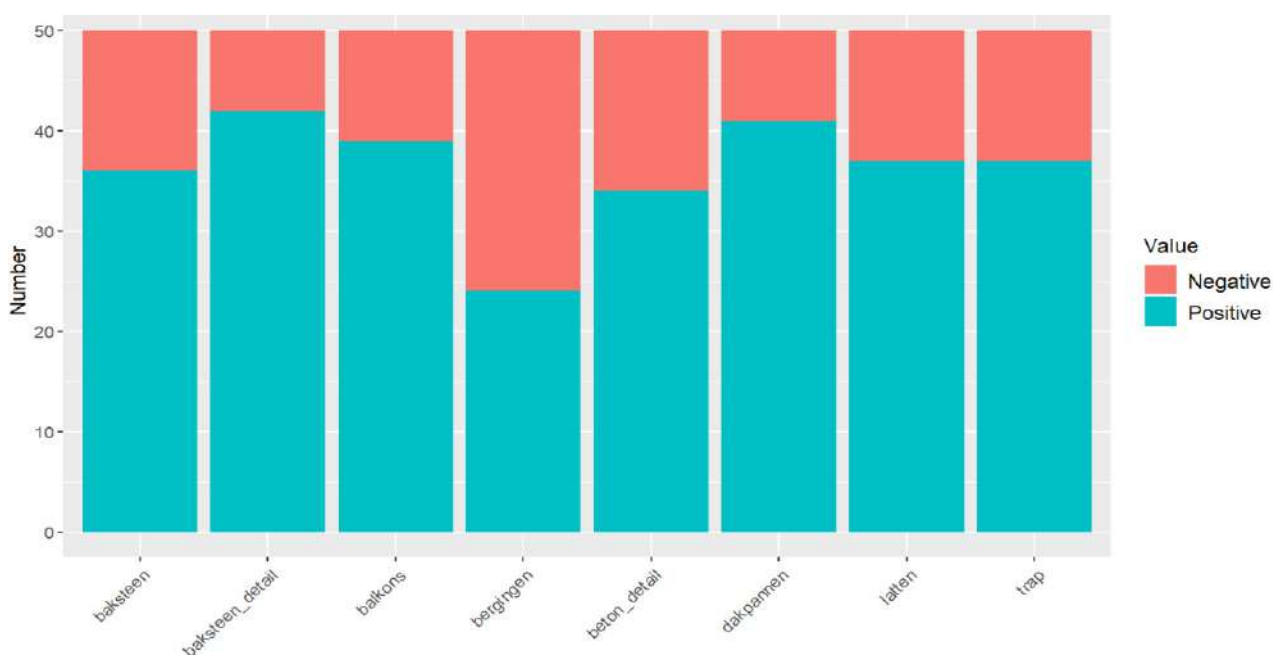
Tabel 7.2: Attributen en sub-attributen op het schaalniveau van de woning.

Attributen	Sub-attributen	Attribuutcategorie	Quote
Meerderheidsvisie			
Keuken	Keukentafel, ontbijtbar, keuken aan de voorkant van het huis, uitzicht vanuit de keuken, zwaaien naar buurtbewoners, aanpasbaarheid	Locatie Ruimte Collectiviteit	"Onze woning ligt de keuken aan de straatkant en zwaai ik af en toe naar mijn medeburgers bij de Moskee."
Woonkamer	Gezellig, ruim, licht, deuren naar de tuin	Locatie Ruimte Comfort	"De huiskamer was een hele fijne plek. Ruim en breed, veel ramen en redelijk groot. Openslaande deuren. Hierdoor een fijne tuin op het Zuiden."
Balkon	Interessant ontwerp, ruim, prettig in de zomer, uitzicht over het hofje, contact met burens	Locatie Ruimte Comfort Collectiviteit	"Ze beschikken over een royaal balkon met uitzicht over het gehele hofje. Een praatje met een buur is hierdoor met mooi weer zo gemaakt."
Tuin	Uitzicht, beperkte privacy, contact met burens, ruim, koelte	Locatie Collectiviteit Ruimte Comfort	"De tuin. Onder het afdakje zitten wij met warme dagen heerlijk koel en hebben dan veel contact met de burens"
Variatie	Verschillende indelingen, woningtypes en verdiepingen	Ruimte Identiteit	"Veel verschillende woningtypes ook al zie je dat niet zo snel"
Indeling	Speels, uniek, moeilijk in te richten, praktisch	Identiteit	"De indeling van de woningen (in mijn geval appartement) is uniek."
Ruim	Ruime appartementen, weids uitzicht, ruime woonkamers, balkons en zolders	Comfort Ruimte	"De woonkamers zijn overal wel redelijk ruim ik ken letterlijk elk huis in de werven en alle woonkamers hebben voldoende daglicht en zijn ruim en open"
Minderheidsvisie			
Onderhoud	Renovatie nodig, schimmel, tocht, vocht, goedkope materialen	Comfort Verschijning	"Heel veel huizen hebben te maken met schimmelvorming, veel tocht in huis door niet goed gesloten ramen en deuren. Het zijn koude en vochtige huizen."

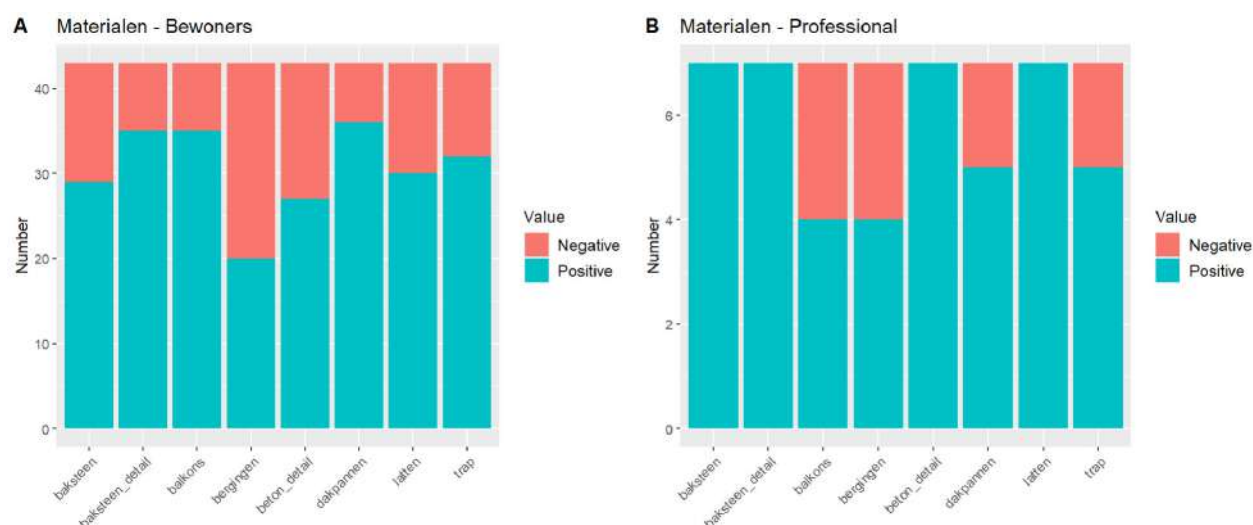
8. Materialen – Materiaalgebruik en details

Waardering van verschillende soorten materiaalgebruik en details

De grafieken hieronder (Figuur 8.1, 8.2) tonen de antwoorden op de vraag: “Welke materialen en details vind je mooi?” Over het algemeen worden de meeste materialen positief beoordeeld door de respondenten, met uitzondering van de blauwe daken van de bergingen, waar de meningen verdeeld zijn. Dit is opmerkelijk, aangezien de blauwe daken van de bergingen als belangrijkste en meeste herkenbare attribuut van Schoolwerf in de open vraag. Blijkbaar worden de daken, ondanks hun herkenbaarheid, niet per se esthetisch mooi gevonden. Daarnaast zijn enkele mensen van mening dat ze onderhoud nodig hebben: “[De meest herkenbare kenmerken zijn] De bakstenen, de blauwe dakpannen en het blauwe materiaal dat tussen de ramen en op de daken van de bergingen is gebruikt. Ik vind de materialen voor de bergingen en tussen de ramen afschuwelijk.”

Figuur 8.1: Antwoorden op de swipe vraag: Welke materialen en details vind je mooi?

Figuur 8.2: Antwoorden op de swipe vraag, gesplitst naar rol.

Figuur 8.3: De blauwe daken van de bergingsruimtes zijn een herkenbaar attribuut van Schoolwerf. Foto: L. Spoormans.

Materiaal attributen

Tabel 8.1 toont de attributen in de antwoorden van respondenten op de vraag: Welk materiaal vind jij het meest herkenbaar voor Schoolwerf? De vergelijking van deze tabel met de kwantitatieve resultaten hierboven laat zien dat, hoewel veel mensen de blauwe daken als herkenbaar beschouwen, niet iedereen ze ook mooi vindt. Over het algemeen is de kleur blauw een terugkerend attribuut in de antwoorden, niet alleen in relatie tot de daken, maar ook tot de houten latten onder de ramen en de houten balkonhekken. In De Werven hebben straten elk een eigen kleur in de houten details, hoewel deze eigenschap door aanpassingen aan individuele woningen enigszins is vervaagd. In Schoolwerf is dit de kleur blauw, wat bij kan dragen aan de herkenbaarheid en identiteitswaarde van deze kleur voor de buurt. Andere opvallende materiële kenmerken zijn het gebruik van baksteen, beton en hout in Schoolwerf. Ook de combinatie van materialen wordt genoemd als een herkenbaar attribuut. De minderheidsvisie heeft opnieuw vooral betrekking op de slechte staat van onderhoud, en een beperkt aantal respondenten gaf aan niets aantrekkelijk of herkenbaar te vinden ("Niets, het ziet er vreselijk uit").

Tabel 8.1: Attributen en sub-attributen op het schaalniveau van de materialen.

Attributen	Sub-attributen	Attribuutcategorie	Quote
Meerderheidsvisie			
Daken van bergingen	Herkenbaar, opvallend, blauw, schuine vormen, variatie in vorm, combinatie van daken met baksteen	Versijning Identiteit Object	"Het meest herkenbaar zijn de blauwe dakjes. Die mogen wat mij betreft vervangen worden." "De schuine vormen van daken, overal net anders, ook latere aanpassingen"
Blauw	Elke straat een eigen kleur, hout, balkons, daken van bergingen, herkenbaar en opvallend	Identiteit Object	"De kleur blauw vind ik opvallend en kenmerkend"
Baksteen	Bakstenen versiering op gevel, combinatie van baksteen, blauwe daken en hout	Versijning Object	"Mooie dakrand bij de woningen met 1 verdieping"
Hout	Houten planken onder de ramen, Houten balkons, blauw hout	Versijning Object	""Blauw hout" "Baksteen in combinatie met hout. Ook de kleur blauw vind ik opvallend en kenmerkend"
Combinatie van materialen	Baksteen met hout, baksteen met polyester daken	Versijning Object	"De blauwe kleur daken in combinatie met het baksteen"
Beton	Trappen	Versijning Object	"De trap van de hoekwoningen"
Minderheidsvisie			
Onderhoud	Materialen vragen veel onderhoud, materialen zijn toe aan een renovatie	Versijning	"Het kan wat mij betreft allemaal een opfrisbeurt krijgen."
Kwaliteit	Lage kwaliteit materialen	Versijning	"Onvoldoende kwaliteit, geldt voor alle gebruikte materialen"
Niets	Geen esthetische kwaliteiten	Versijning	"Er is helemaal niks mooi aan deze woningen"

9. Gelabelde antwoorden per attribuutcategorie

Met het getrainde taalmodel zijn de antwoorden van respondenten opgedeeld in de attribuutcategorieën. Tabel 9.1 geeft een overzicht van de attributen binnen elke attribuutcategorie. De kolom 'gerelateerde attributen' toont categorieën die vaak samen voorkwamen in de top-3 labels. Daarnaast staat aangegeven op welke schaalniveaus deze attributen het meest voorkwamen. Na bestudering van de resultaten, blijkt dat het model niet in alle attribuutcategorieën even goed presteert. Sommige categorieën werden goed herkend door het model, terwijl andere minder nauwkeurig zijn. Met name categorieën die minder vaak voorkomen (zoals 'identiteit' en 'verhaal') en bredere categorieën die thematisch overlappen met andere categorieën (zoals 'locatie', 'ruimte' en 'infrastructuur') zijn moeilijker te classificeren. Dit duidt erop dat het model zou kunnen profiteren van verdere finetuning met uitgebreidere en beter toegespitste trainingsdata. Daarnaast zouden overlappende categorieën ook kunnen worden samengevoegd, al leidt dat wel tot minder specifieke labeling.

De vaakst geïdentificeerde attribuutcategorieën zijn 'object', 'locatie' en 'collectiviteit'. Omdat 'object' en 'locatie' categorieën zijn die natuurlijkerwijs vaker ter sprake komen in een survey naar de gebouwde omgeving, is het niet verrassend dat deze ook in een groot aantal citaten voorkomen. 'Collectiviteit' is daarentegen minder direct verbonden met de woonomgeving, wat erop wijst dat dit attribuut relatief belangrijk is binnen Schoolwerf. Bijna alle attribuutcategorieën worden tegelijkertijd vaak genoemd op het schaalniveau van de buurt en een ander schaalniveau (zoals het hofje, de materialen of de woning). Dit toont aan dat respondenten deze attribuutcategorieën associëren met meerdere verschillende schaalniveaus. Tegelijkertijd zijn bepaalde attributiecategorieën sterk verbonden aan een specifieke schaal. Dit geldt voor de categorie 'comfort' op de schaal van de woning, de categorie 'verschijning' op de schaal van materialen en de categorie 'collectiviteit' op de schaal van het hofje. Deze attributen spelen zich af op specifieke schaalniveaus, terwijl andere attributen meer verspreid over verschillende schaalniveaus worden gerefereerd.

De meeste attributen in Tabel 9.1 zijn al besproken in de voorgaande secties van dit rapport. Door de nieuwe labeling komt er wel één nieuwe categorie naar voren: de categorie 'infrastructuur'. Dit is een categorie die er per schaalniveau niet uitspringt, maar bij een overall perspectief over alle schalen heen, wel duidelijk voorkomt in de antwoorden op open vragen. Kennelijk wordt infrastructuur op verschillende schaalniveaus beleefd. Binnen de categorie 'infrastructuur' worden door respondenten twee attributen genoemd. Eén betreft de gescheiden fietspaden in de buurt. Deze worden gewaardeerd door de snelle en veilige verbinding met de rest van Almere Haven en vanwege de groene omgeving. Het andere attribuut is de autoluwe inrichting van de wijk. Dit wordt gewaardeerd omdat het een veilige speelomgeving voor kinderen creëert en sociale interactie tussen burens bevordert. Veel van de respondenten die de voordelen van autovrije buurten benoemen, verwijzen wel regelmatig naar situaties uit het verleden. Mogelijk is de situatie op dit gebied veranderd, aangezien weinig respondenten het stremmen van autoverkeer als voordeel in de huidige situatie noemt. Zowel de gescheiden fietspaden als de autoluwe wijken zijn prominente ontwerp- en planningsideeën uit de jaren '70 en '80.

Attributen per geclassificeerde categorie

Tabel 9.1: Geclassificeerde antwoorden per attribuutcategorie. N geeft het aantal antwoorden per categorie aan.

Attribuutcategorie	N	Gerelateerde Schaal	Attribuut	Sub-attributen	Gerelateerde categorieën	Quote
Activiteit	37	Buurt Hofje	Sociaal contact met burens	Praten, zwaaien, ontmoeten, samen-komen, jong en oud, op elkaar letten, op de kinderen letten	Collectiviteit Locatie	"De hofjes is waar iedereen samen komt zowel jong als oud hier kom je de burens tegen en maak je een praatje en hier spelen de kinderen samen."
			Zitten	In de zon, op het balkon, naar buiten kijken, in het portiek	Collectiviteit Comfort Locatie	"In de zomer is het goed toefen op het ruime balkon."
			Spelende kinderen	Veiligheid, speeltuin, schommel, voetballen	Collectiviteit Comfort Locatie	"Mijn kinderen hebben hier veilig kunnen spelen zonder auto's en nu mijn kleinkinderen."
			Sporten	Lopen, fietsen, sporten	Locatie	"Wij hebben een super tijd daar gehad. Onze kinderen voetballen veel met elkaar op het veldje naast het zwembad."
Verschijning	48	Materialen Buurt	Kleur (blauw)	Blauwe panelen, blauwe daken, combinatie van blauw met baksteen	Identiteit Object	"Ook de kleur blauw vind ik opvallend en kenmerkend." "De bakstenen, de blauwe dakpannen en het blauwe gebruikte materiaal tussen de ramen en op de daken van de bergingen. De materialen voor de bergingen en tussen de ramen vind ik afschuwelijk."
			Diagonalen	Schuine daken, diagonaal stratenpatroon	Infrastructuur Ruimte	"Vorm. De diagonale structuur van het planontwerp" "De schuine vormen van daken, overal net anders, ook latere aanpassingen"
			Hout	Houten balkons	Object	"De houten latten onder de ramen"
			Combinatie van materialen	Baksteen en blauwe daken, baksteen en hout	Object	"Bakstenen in combinatie met houtwerk"
			Sfeer	Vriendelijk ontwerp	Collectiviteit Comfort	"Rustgevende uitstraling. Mooi ontworpen. Loop er graag doorheen."

			Onderhoud	Toe aan onderhoud, slecht onderhouden groen, lage kwaliteit materialen	Comfort	"Het kan wat mij betreft allemaal een opfrisbeurt krijgen."
Collectiviteit	72	Hofje	Contact met burens	Praten, ontmoeten, samenkomen, vroeger meer dan nu, saamhorigheid, gedeelde activiteiten, sociale controle	Collectiviteit Locatie	"Contact met burens, vroeger meer dan nu omdat we toen we er kwamen wonen allemaal kleine kinderen hadden."
			Spelende kinderen	Jong en oud, contact tussen ouders, veiligheid	Collectiviteit Comfort Locatie	"Veilig spelen voor de kinderen. Gezellig met andere moeders."
			Beschutting	Privacy, gebrek aan privacy, vredig, beschut	Comfort	"Het lijken me rustige plekjes waar je met mooi weer kan zitten of burens ontmoeten"
Comfort	23	Materialen Buurt	Licht	Veel daglicht in woonkamer, te donker in huis, te donker op straat, onveilig	Ruimte	"Er zou meer verlichting mogen komen. Vind het erg donker en voelt in najaar en winter onveilig voor mij daardoor."
			Ruimte	Ruime kamers, balkons en tuinen, wijd uitzicht, handige indeling	Ruimte	"Verder zijn de woningen voor een appartement mooi ruim met grote slaapkamers en beschikken ze over een royaal balkon met uitzicht over het gehele hofje."
			Onderhoud	Slecht onderhouden groenvoorziening en gevels, schimmel, tocht	Verschuining	De huizen moeten echt gerenoveerd worden. Heel veel huizen hebben te maken met schimmelvorming, veel tocht in huis door niet goed gesloten ramen en deuren. Het zijn koude en vochtige huizen.
Identiteit	7	Buurt Materialen	Sfeer	Dorpse sfeer, gezellig, charmant	Collectiviteit	Hele warme herinneringen aan. Tegenwoordig woon ik aan de overkant op de Kerkgracht. Haven blijft een dorp vol havenaren en Amsterdammers. Dit heeft zijn charme.
			De eerste	Start van Almere, de eerste huizen, unieke plek	Locatie Verhaal	"Ik heb geen favoriete plek, maar wel een unieke plek, de 1ste woningen." "Mooie eerste bebouwing. Mogen we als stad trots op zijn."
			Kleur en materiaal	Elke straat een eigen kleur, blauwe daken, houten balkons, blauwe panelen, beton	Verschuining	"Baksteen in combinatie met hout. Ook de kleur blauw vind ik opvallend en kenmerkend"

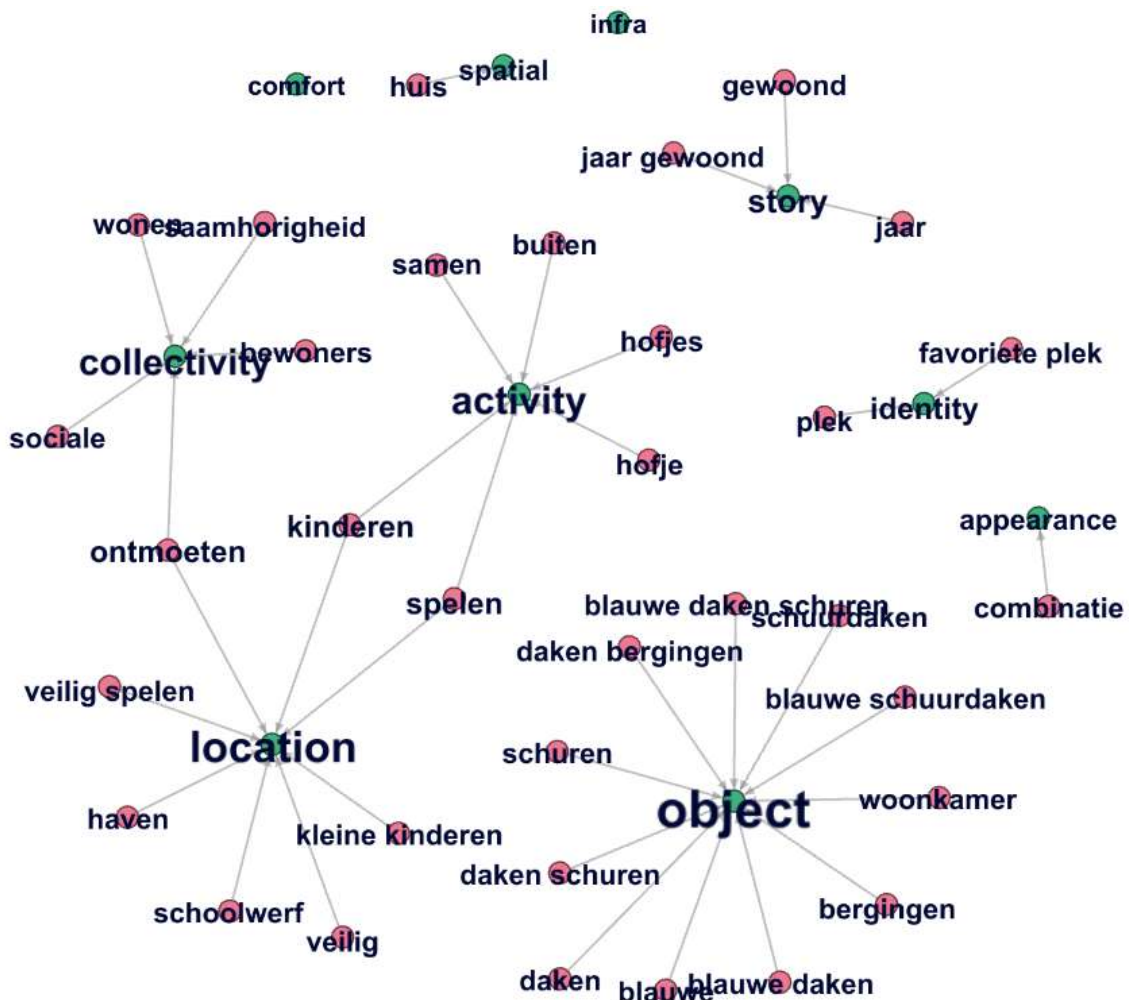
			Mijn 'eigen'	Eerste huis, eerst gekochte huis, huis waar iemand is opgegroeid, trots	Locatie Object	"De Schoolwerf is een oude maar gezellige buurt waar iedereen samen komt en ik ben trots dat ik hier vandaan kom en ben op gegroeid"
			Reputatie	Negatief imago		"De Schoolwerf is een van de voorbeelden waarom Almere zo'n negatief imago heeft"
Object	84	Materialen Woning Buurt	Blauwe daken	Herkenbaar, bijzonder	Materialen	"Daken van de bergingen. Die zijn zo opvallend dat je ze niet snel vergeet"
			Balkons	Houten balkons, balkons bij hoekhuizen	Materialen	"De balkons op de hoeken vind ik wel interessant"
			Gekleurde latten		Materialen	"De blauwe latten onder de ramen, de bakstenen en de blauwe polyester daken van de bergingen."
Ruimte	47	Buurt Woning	Variatie	Variatie in woningtype, verschillende en aanpasbare indeling, speels	Locatie	"Ouders hadden eerst keuken in het midden. Die is later verplaatst naar de voorkant. Dat ging zonder problemen."
			Entree	Entrée aan binnenkant van het hofje, toegang tot het 'klaver' aan alle kanten, de verbindende straat tussen het hofje en het centrum en de kerk, zichtlijn vanuit het klaverblad naar de kerk	Infrastructuur Locatie	"Ingangen aan de binnenkant (hofje) werkt beter" "Doorzicht op kerk, die verbondenheid van de buurt met rest van Almere-Haven creëert"
			Kleinschalig	Diagonaal, schuin, menselijke schaal, overzichtelijk, vriendelijk ontwerp	Infrastructuur	"Het maakt het gezellig niet dat rechte zoals heel Almere het is als een camping je overziet alles"
Verhaal	7	Buurt Woning	Onzichtbaar erfgoed	Basisschool (Bijenkorf), bouwketen, speeltuin, zwembad	Locatie	"Er waren eerst altijd speeltuintje bij elk hofje helaas is dat allemaal weg gehaald"
			Contact met burens	Vroeger meer contact dan nu	Collectiviteit	"Contact met burens, vroeger meer dan nu omdat we toen we er kwamen wonen en allemaal kleine kinderen hadden."
			Familie/ persoonlijke geschiedenis	Ouderlijk huis, eerste gekochte huis, plek waar de kinderen zijn geboren	Identiteit	"Was 6e bewoner. Heb zeer goede jeugd herinnering aan deze buurt."

Infra-structuur	14	Buurt Hofje	Fietspad	Handig, geschieden fiet-spaden	Comfort	"Ook de opzet van de wijk een fietspad dat hier binnendoor loopt en de vele groenvoorzieningen maken het een aantrekkelijke wijk om te wonen."
			Autoluw	Weinig verkeer, autovrije zones	Comfort	"Doordat de auto niet bij je woning kon komen hadden we meer contact met de burens. Wij hebben een super tijd daar gehad."
Locatie	70	Buurt Hofje	Tuin	Balkon, uitzicht	Comfort Identiteit	"De eerste bewoners waren de overloop van Amsterdam. Waren dolgelukkig, hier in Almere Haven met hun eengezinswoning en tuinen." "Twintig jaar geleden zag het er allemaal vrolijker uit, waren de bewoners volop bezig in hun tuintjes, nu is het slechts een enkeling die nog geniet van hun tuintje! De échte pioniers waarschijnlijk!"
			Woonkamer	Ruim, speelse indeling, veel ramen, deuren naar de tuin	Comfort	"De huiskamer, ik woon in een appartement op de Schoolwerf en de huiskamer heeft een ruime speelse indeling. Het was even bedenken hoe in te richten maar dat is uiteindelijk goed gelukt."
			Hofje	Uniek, 'ons' hofje	Identiteit	"De hofjes is waar iedereen samen komt zowel jong als oud hier kom je de burens tegen en maak je een praatje en hier spelen de kinderen samen. In de hofjes heb je overzicht en iedereen let hier op elkaar wat fijn is als je jonge kinderen heb. Wel jammer dat ze bijna alle speeltoestellen weg hebben gehaald die er stonden toen ik jong was."
			Speeltuin	Speeltuin uit jeugd, verdwenen speeltuinen, Speelhaven	Verhaal	"Mijn oude buurtje waar mijn moeder nog steeds woont en waar ik de mooiste herinneringen uit mijn jeugd heb beleefd. De gele schommel op de parkeerplaats in het midden van de Schoolwerf waar er nog steeds kinderen samen komen om te spelen."
			Eigen woning	Eigen woning, eerste gekochte woning, ouderlijk huis	Identiteit	"Mijn aller eerste woninkje :-)"
			Verdwenen gebouwen	Basisschool (Bijenkorf), bouwketen, speeltuin, zwembad	Verhaal	"Het huis waar ik ben geboren. Met uitzicht op de kerk, de Chinees en destijds "de blauwe dingen" (speeltoestellen), de sporthal en het inmiddels (helaas) gesloopte zwembad."

10. Veel voorkomende steekwoorden

Figuur 10.1 toont de meest genoemde steekwoorden. Deze bestaat uit zogenaamde n-grams (woordenparen van 1, 2 of 3 woorden) die vaker dan 4 keer per attributecategorie voorkomen. Deze woordenparen bestaan uit (combinaties van) steekwoorden zoals ze letterlijk in de quotes voorkomen en zijn dus niet geaggregeerd, zoals de attributen in de tabellen in de voorgaande secties. Hier zijn vervolgens de zogenaamde stopwoorden uit verwijderd. Dit zijn veelvoorkomende woorden met weinig inhoudelijke betekenis (de, het, een, en, etc.). Deze methode is een kwantitatief equivalent van de kwalitatieve methode in voorgaande hoofdstukken om belangrijke termen aan en tussen attributecategorieën te vinden.

Sommige categorieën hebben geen enkel steekwoord (zoals comfort of infrastructuur). Andere categorieën hebben wel steekwoorden, maar alleen als 'eilanden'. Dit betekent dat ze geen gemeenschappelijke steekwoorden hebben met andere categorieën. Er is een interessante connectie tussen de gedeelde steekwoorden van 'activiteit', 'locatie' en 'collectiviteit'. De overeenkomende woorden lijken te draaien om het ontmoeten van burens en spelende kinderen in de hofjes. De relatieve unanimiteit in de antwoorden over de meest herkenbare materialen van Schoolwerf is ook te zien in dit netwerk. De 'object' categorie heeft een relatief groot aantal veelvoorkomende woorden, die ook grotendeels met de blauwe daken van de bergingen te maken hebben.

Figuur 10.1: Netwerkgrafiek van de meest voorkomende steekwoorden per attributecategorie, met verbindingen tussen steekwoorden die tegelijk in verschillende categorieën voorkomen.

11. Vergelijken van locals en professionals

Om de antwoorden van respondenten met en zonder een professionele achtergrond in erfgoed, architectuur of woningbouw te vergelijken, is de groep respondenten opgesplitst in twee categorieën: locals (bestaande uit bewoners en bezoekers) en professionals. Omdat de groep locals uit 97 respondenten bestond en de professionals uit slechts 14 respondenten, leidt een kwantitatieve vergelijking van de antwoorden niet tot evenredige en robuuste resultaten. Toch zijn de grafieken die deze splitsing laten zien hierboven wel opgenomen in de discussie van deze vragen. Bij het vergelijken van de open antwoorden van beide groepen, komen interessante overeenkomsten en verschillen naar voren. Beide groepen zijn het eens dat de blauwe daken van de bergingen zeer herkenbaar zijn voor de buurt en waarderen de variatie in woningtypen en het materiaalgebruik. Daarnaast erkennen en waarderen beide groepen de sociale functie van de hofjes.

Een verschil is dat de antwoorden van professionals vaker verwijzingen bevatten naar fysieke objecten, specifieke locaties en duidelijke (waargenomen) functies van plekken. Sommige professionals verwijzen naar de historische context, maar voornamelijk door Schoolwerf te omschrijven als een typische buurt voor zijn tijd. Geen van de professionals maakte gebruik van de mogelijkheid om hun eigen attributen toe te voegen als antwoord op de semi-open vragen, wat hen ook onderscheidt in de manier waarop ze de enquête gebruikten. Locals geven meer gevarieerde antwoorden, verspreid over de attribuutcategorieën, waarbij ze vaak persoonlijke herinneringen en familiegeschiedenissen noemen. Eigenaarschap en identiteit spelen ook een belangrijkere rol, vooral wanneer gevraagd wordt naar favoriete plekken ("Mijn favoriete plek is mijn allereerste eigen huis."). Bewoners maken meer vergelijkingen tussen het verleden en de huidige situatie, waarbij ze ook nostalgische herinneringen aan sociale evenementen of verdwenen gebouwen noemen. Ze leggen meer nadruk op de dingen die in hun ogen ontbreken in de wijk, maken meer opmerkingen over de staat van onderhoud, terwijl ze ook hun eigen visie delen op wat zij het belangrijkste vinden ("Het maakt niet uit welke locatie precies, wat belangrijk is, is het emotionele leven van een dorp, zoals heel Almere Haven"). De antwoorden laten zien dat beide groepen het niet oneens zijn over de belangrijke attributen van Schoolwerf, maar dat zij deze op verschillende manieren benaderen, waarbij locals meer op identiteit en geschiedenis focussen. Over het algemeen richten de professionals zich meer op de tastbare attributen, terwijl locals een breed scala aan zowel tastbare als ontastbare attributen noemen.

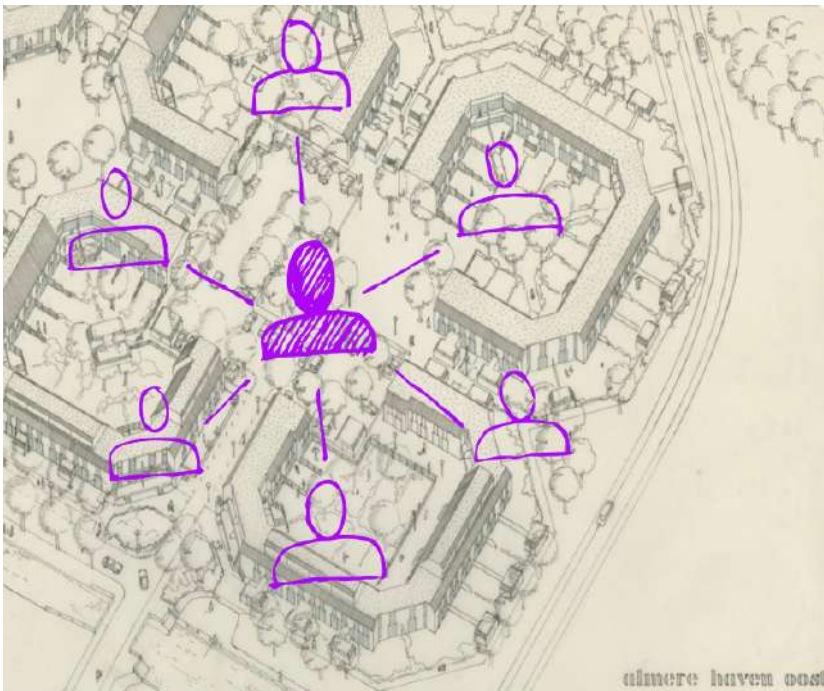
12. Synthese

Buurticonen van Schoolwerf

Dit onderzoek identificeert drie 'buurticonen' die typisch en karakteristiek zijn voor Schoolwerf. Deze buurticonen, gebaseerd op de antwoorden op de WijkWijzer, zijn zowel tastbare als ontastbare attributen die de beleefde erfgoedwaarde van de buurt representeren.

Collectiviteit

Het eerste buurticoon van Schoolwerf zijn de sociale connecties, interacties en activiteiten (kortweg 'collectiviteit') tussen bewoners die plaatsvinden in de collectieve ruimte van de hofjes (Figuur 12.1). Zoals bedoeld door de architect, functioneren de hofjes succesvol als een ontmoetingsplek voor burens en als een plek waar kinderen kunnen spelen. Ontastbare attributen (collectiviteit en activiteit) relateren hier aan de tastbare attributen van de hofjes en de gebouwde omgeving. Respondenten wijzen op de rustige, beschutte sfeer als een belangrijke factor voor het creëren van een veilige speelomgeving. Desondanks melden respondenten ook vaak dat deze sociale activiteiten met name vroeger veel plaatsvonden, maar tegenwoordig minder vaak voorkomen. Hierbij benoemen respondenten een gevoel van nostalgie naar vroeger, of zelfs van verlies. Dit gaat met name over het verdwijnen van speeltoestellen of andere plekken uit hun kindertijd, of het verdwijnen van sociale interacties sinds de kinderen zijn opgegroeid. Hierdoor heeft dit buurticoon ook overlap met het tweede buurticoon, die betrekking heeft op de rol van (persoonlijke) geschiedenis in Schoolwerf.

*Figuur 12.1: Collectiviteit speelt een belangrijke rol in Schoolwerf.
Bron: Bewerking van afbeelding van Het Nieuwe Instituut.*

(Persoonlijke) Geschiedenis

Het tweede buurticoon is de rol van (persoonlijke) geschiedenis in Schoolwerf (Figuur 12.2). Dit is belangrijk voor de identiteit van de buurt en komt op verschillende manieren tot uiting. Het cultureel-historische belang van Schoolwerf, zoals de eerste huizen en buurt van Almere, wordt door zowel professionals als locals erkend als een onderscheidend attribuut. De geschiedenissen zijn ontastbaar, maar worden dus vaak gerepresenteerd door tastbare attributen (de huizen, speeltuinen, etc.). Ook is dit voor sommigen een bron van trots, bijvoorbeeld voor respondenten die refereren aan de 'pioniers-mentaliteit' van de eerste bewoners van Almere. Hier overlapt de collectieve en de individuele geschiedenis. Daarnaast benoemen respondenten vaak persoonlijke en familiegeschiedenissen als reden voor het kiezen van hun favoriete en meest herkenbare plek in Schoolwerf. Herinneringen aan vroegere sociale gebeurtenissen en gesloopte gebouwen (of 'hidden heritage') beïnvloeden de betekenis die zij nu aan hun omgeving geven. Deze gelaagde waardering van de buurt – zowel vanuit een cultureel-historisch als een persoonlijk gebruikersperspectief – biedt een rijke kijk op de erfgoedwaarde van Schoolwerf. Dit dubbele perspectief komt voort uit de persoonlijke ervaringen van bewoners, waardoor 'lagen' in de erfgoedbetekenis van de buurt worden onthuld die door buitenstaanders wellicht over het hoofd worden gezien.

*Figuur 12.2: (Persoonlijke) geschiedenis wordt vaak genoemd door respondenten als belangrijke reden voor waardering.
Bron: Het Nieuwe Instituut.*

Blauwe daken

Het derde buurticoon zijn de blauwe daken van de bergingen (Figuur 12.3). Hoewel niet alle respondenten deze als esthetisch 'mooi' beschrijven, geeft de overgrote meerderheid van de respondenten aan dat zij dit het meest herkenbare attribuut van Schoolwerf vinden. Het gevoel van buurtidentiteit dat aan de kleur blauw is gekoppeld, komt niet alleen voort uit de daken maar ook vanuit de houten geveldetails en balkonhekken. Aangezien verschillende straten in de Werven gekarakteriseerd worden door verschillende kleuren, wordt de identiteit van de kleur blauw versterkt.

*Figuur 12.3: De blauwe daken worden door de meeste respondenten als het meest herkenbare detail van Schoolwerf gezien.
Bron: L. Spoormans.*

Vergelijking met ontwerpideeën van de architect

Doordat de planning van Almere Haven goed gedocumenteerd is (Van Willigen, 1977), is er veel informatie over de ideeën achter het ontwerp van Schoolwerf. Hierdoor kunnen de belangrijkste ontwerpprincipes van architect Van Stigt voor Schoolwerf worden vergeleken met de opvattingen van respondenten. Dit biedt een interessante 'post-occupancy evaluatie' van Schoolwerf en van ontwerpprincipes voor woonwijken uit de jaren '70 in het algemeen.

Van Stigts ontwerpprincipes voor Schoolwerf komen overeen met verschillende door respondenten benoemde en gewaardeerde kenmerken. Een duidelijke overeenkomst is de beoogde balans tussen privacy (in de woning), sociale interactie (in de hofjes) en de semipublieke ruimte daartussen (bij de entrees). Zoals eerder genoemd, wordt de functie van de hofjes als ontmoetingsplek expliciet door respondenten benoemd en erkend. Men kan de sociale functie van de hofjes dus zien als 'geslaagd'. De overgangszones, zoals tuinen, stoepen en beschutte entrees, worden echter wisselend beoordeeld.

Sommige respondenten geven aan dat deze zones niet altijd aan hun behoeften voldoen omdat ze te weinig privacy bieden, te stenig zijn, onveilig aanvoelen of geen goed zicht bieden. De ambigue waardering van deze semipublieke ruimtes sluit aan bij vergelijkbare kritieken op andere projecten uit de jaren '70 en '80, zoals besproken in Ubink & Van der Steeg (2011) en Spoormans (2023).

Een tweede overeenkomst is de waardering voor de autoluwe opzet en de gescheiden fietsvoorzieningen. Van Stigts ontwerp had als doel de aanwezigheid van auto's te minimaliseren om sociale contacten en veiligheid te bevorderen. Respondenten benoemen dit als een positief attribuut van Schoolwerf, zowel expliciet als indirect, door de (autovrije) hofjes te beschrijven als veilige plekken voor kinderen om te spelen en burens te ontmoeten.

Ten slotte wordt de grote variatie in het ontwerp gewaardeerd. Dit geldt voor de ruimtelijke configuratie van de hofjes, de verschillende woningtypen en plattegronden en het diverse gebruik van materialen. Deze afwisseling, gecombineerd met de flexibiliteit van interieurelementen zoals de modulaire keukens, wordt door respondenten erkend als een waardevol en kenmerkend voor Schoolwerf.

Tegelijkertijd komen er ook duidelijke verschillen naar voren tussen Van Stigts idealen en de huidige situatie. Het meest opvallend zijn de problemen met onderhoud, die de voornaamste bron van negatieve evaluaties vormen. Het noodzakelijke gebruik van betaalbare materialen tijdens de bouw wordt nu negatief beoordeeld. Respondenten zijn minder tevreden over de verouderde staat van de huizen.

Daarnaast geven zij aan dat achterstallig onderhoud leidt tot een verschraling van de openbare ruimte, bijvoorbeeld door het verwijderen van voorzieningen en een toenemende verstening.

Een ander opvallend verschil tussen de oorspronkelijke plannen en de hedendaagse evaluatie is de herkenbaarheid van de blauwe daken van de bergingen. De gedurfde kleurkeuze wordt niet expliciet benoemd in de planningsdocumenten. De architecten merkten enkel op dat de daken goedkoop en eenvoudig te installeren waren. Toch benadrukken respondenten dit kenmerk consequent als een beeldbepalend aspect van Schoolwerf. Dit is waarschijnlijk een onbedoeld gevolg van het ontwerp, maar blijkt toch een belangrijk Schoolwerf attribuut.

Literatuur

- Bai, N., Nourian, P., Luo, R., & Roders, A. P. (2021a). "What is OUV" revisited: A computational interpretation on the statements of outstanding universal value. *ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*, 25-32.
- Bai N., Luo R, Nourian P, Pereira Roders, A. (2021b). WHOSe Heritage: Classification of UNESCO World Heritage" Outstanding Universal Value" Documents with Soft Labels. In Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2021. p. 366-384. Association for Computational Linguistics.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023). *Wijk- en buurtkaart 2023*. CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/nederland-regionaal/geografische-data/wijk-en-buurtkaart-2023>
- Cotte, M. (2021). The Concept of Attribute: A Basis for the Definition, Evaluation and Management of Cultural World Heritage Properties. In N. Kazuhiko, S. Asuka, F. Ayano (Ed.), *Attributes - a way of understanding OUV*. Tokyo National Research Institute for Cultural Properties.
- Delobelle, P., Winters, T., & Berendt, B. (2020). RobBERT: A Dutch RoBERTa-based language model. *Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2020*, 3255–3265. Association for Computational Linguistics. <https://doi.org/10.18653/v1/2020.findings-emnlp.292>
- Fairclough, G. (2009). New heritage frontiers. In: *Heritage and Beyond*. Council of Europe Publishing.
- Howard, P. (2003). *Heritage: management, interpretation, identity*. A&C Black.
- Jones, S., Bonacchi, C., Robson, E., Broccoli, E., Hiscock, A., Biondi, A., ... & Díaz-Andreu, M. (2024). Assessing the dynamic social values of the 'deep city': An integrated methodology combining online and offline approaches. *Progress in Planning*, 100852.
- Koningsberger, V. (2024). *Cultuurhistorische waardestelling Schoolwerf 1-96 (De Werven), Almere*. Gemeente Almere.
- OpenStreetMap contributors (2017). *Planet dump retrieved from* <https://planet.osm.org>. OpenStreetMap. <https://www.openstreetmap.org>
- Quaedflieg, J., & Mooij, H. (2013). *Bloemkoolwijken: Een uitgekookt concept*.
- Rea, L. M., & Parker, R. A. (2014). *Designing and conducting survey research: A comprehensive guide*. John Wiley & Sons.
- Spoormans, L. G. K. (2023). Everyday Heritage: Identifying attributes of 1965-1985 residential neighbourhoods by involved stakeholders. [Dissertation (TU Delft), Delft University of Technology]. A+BE | Architecture and the Built Environment. <https://doi.org/10.7480/abe.2023.21>
- Ubink, M., & van der Steeg, T. (2011). *Bloemkoolwijken: Analyse en perspectief*. SUN.
- Van Willigen, H., Van Stigt, J., Van Stigt, W. (1977). *Woningbouw Almere-Haven te Almere: dokumentatie Bouwtechniek - dl. 1*. Delft: Technische Hogeschool.
- Veldpaus, L. (2015). *Historic urban landscapes : framing the integration of urban and heritage planning in multilevel governance*. [Phd Thesis (Research TU/e / Graduation TU/e), Built Environment]. Technische Universiteit Eindhoven.

Bijlagen

Bijlage 1

Wat vind jij van de Schoolwerf in Almere Haven?

De Schoolwerf in Almere Haven was de allereerste wijk van de stad. In 1975 werden op een nog lege, winderige zandvlakte 414 woningen gebouwd. Architect Joop van Stigt liet zich voor het ontwerp inspireren door de omgeving: beschutting kreeg prioriteit. De Schoolwerf is in klaverblad-vorm gebouwd, waardoor er intieme en beschutte hofjes ontstonden. Er staan ongeveer 20 tot 25 woningen per hofje en er zijn veel verschillende soorten woningen in de Schoolwerf gebouwd.

De gemeente Almere en de TU Delft willen graag weten wat jij vindt van de Schoolwerf. Geef je mening via een korte enquête. Vul die in op je mobiel, terwijl je door de Schoolwerf wandelt. De vragen leiden je door de buurt. Met de uitkomsten weten we beter wat bewoners belangrijk vinden en of de Schoolwerf als erfgoed beschermd moet worden.

almere.nl/schoolwerf

Haven met o.a. Schoolwerf 2008 © foto_Rovorm, uit de collectie van het Stadsarchief Almere

Gemeente Almere

Figuur 1: Gebruikte flyer voor de verspreiding van de WijkWijzer in de Werven

